

SAMEN ZIJN WIJ ÉÉN

SAMENWERKING TUSSEN DE EGLISE & SHALOMKERK

*Laat hen allen één zijn, Zoals u in mij bent en ik in u,
Laat hen zo ook in ons zijn,
Opdat de wereld gelooft dat u mij hebt gezonden.
(Johannes 17:21 NBV)*

**Christelijke Hogeschool Ede
Opleiding Godsdienst Pastoraal Werk**

**Auteur: Jean Claud Ikabanga
Projectcoach: Bernhard Reitsma CHE
Projectbegeleider: J.M. Luemba E.E.H
November 2015**

Voorwoord

Voor u ligt een scriptie van iemand die van God houdt. Het thema samenwerking tussen een migrantenkerk en een bestaande kerk, met het oog op missionair gebied ligt mij na aan het hart. Wat ik me persoonlijke kan herinneren van toen ik nog klein was, op de leeftijd van ongeveer tien jaar, is, dat ik bewondering had voor het werk van de priester in de Katholieke kerk. Ik ben blij dat ik door mijn studie in staat ben geweest om dit onderzoek uit te voeren. Daarnaast ben ik blij dat de resultaten van deze studie hoopvol zijn. Deze resultaten laten namelijk een positief beeld zien dat het samenwerkingsverband tussen de Eglise en de Shalomkerk een goede kans van slagen heeft. Daarbij kan worden uitgegaan van de kracht van de liefde van God en voor de naaste als broeders en zusters, dat wij in Christus samen één zijn. Ik hoop dat dit beknopte onderzoek een bijdrage kan leveren aan het denkproces en de besluitvorming van de kerkenraad van de Eglise om haar missionaire missie in haar wijk verstevigen door intensiever samen te werken met de Shalomkerk. Daarnaast hoop ik dat ik door dit onderzoek en mijn opleiding tot GPW me kan helpen om mijn ambitie als kind om godsdienstig werk te verrichten alsnog waar te maken, naast mijn baan in de techniek als technische monteur.

Dit onderzoek was overigens niet mogelijk geweest zonder de steun die ik heb ervaren. Ten eerste wil ik God danken voor de kracht die Hij me geeft om vol te houden deze opleiding te volgen naast mijn gezin, werk en het ambt van de ouderling. Ten tweede wil ik mijn vrouw Mamitsho en mijn geliefde drie meisjes: Ruth, Miriam en Eunice danken voor hun steun. Ze moesten mij soms missen omdat ik werk aan de opdrachten voor mijn studie. Graag wil ik verder de volgende personen bedanken voor hun ondersteuning in de vorm van begeleid gedurende het onderzoek: mijn opdrachtgever Jean Marie Luemba (namens de Eglise), Nicolle Pronk (namens Shalomkerk), projectcoach Bernhard Reitsma (namens CHE), Alice van Kerk en Julie de Groot mijn Nederlands leraressen. Ook een hartelijk woord van dank aan alle mensen die me hebben bijgestaan door het verstrekken van informatie in de gesprekken die ik heb gevoerd rondom dit onderzoek en die op andere wijze mij van informatie hebben voorzien. Daarnaast wil ik de gemeenteleden van beide gemeentes die hun tijd en energie hebben gestoken in het beantwoorden en meewerken aan de enquête hartelijk bedanken. Ten slotte wil ik mijn uitgebreide familie danken: mijn vader Ikabanga Sebastien, mijn moeder Bibefo Eugenie, mijn broers: Crispin, Emmanuel, Bonheur, Jacques, mijn zusters: Marceline, Gizelle, Majolie, Nancy en hun partners en kinderen.

Samenvatting

In dit onderzoek stond de vraag centraal in hoeverre succesfactoren voor samenwerking aanwezig zijn bij het beoogde samenwerkingsverband van de “migrantenkerk” Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk, met het oog om de missionaire presentie in de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust' te verbeteren. Uit dit onderzoek is gebleken dat het beoogde samenwerkingsverband van de “migrantenkerk” Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk, met het oog om de missionaire presentie in de wijk te verbeteren een goede kans van slagen heeft, aangezien alle in de literatuur gevonden succesfactoren een positieve invloed lijken te hebben, zoals: 1) leiderschap, 2) mate waarin samenwerkende partijen heterogeen zijn, 3) mate waarin belangen van beide partijen worden gediend, 4) mate waarin het ambitieniveau van beide partijen gelijk is, 5) mate van vertrouwen, 6) communicatie, 7) het nakomen van afspraken en 8) de mate waarin er gezamenlijke activiteiten plaatsvinden.

Hierbij is het advies om vooral in eerste instantie op basis van vertrouwen op informele wijze stap voor stap de samenwerking te verstevigen zonder daarvoor de lat te hoog te leggen of een formele juridische vorm te zoeken. Verder is het van belang dat de leiders van beide gemeenschappen elkaar nog beter leren kennen door elkaar vaak face-to-face ontmoeten en samen afspraken te maken om zo eerst vertrouwen tussen de leiding van beide gemeenschappen te creëren alvorens dit tussen beide gemeenschappen te verstevigen. Ook is dit vertrouwen alsmede goede communicatie belangrijk om ervoor te zorgen dat beide partijen hun afspraken nakomen. Ook dient de nadruk te liggen op gedeelde belangen, zoals het intensiever delen van de ruimte of het versterken van missionaire activiteiten. Hierbij kan worden gedacht aan de al geplande activiteiten zoals gezamenlijke diensten, het organiseren van gezamenlijke kerstactiviteiten, een bazaar, een gezamenlijke sportdag, of ontmoetingsdagen voor ontspanning maar ook aan bijvoorbeeld een gezamenlijke reis of trip.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Introductie	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Organisaties	7
1.2.1 Opdrachtgever	7
1.2.2 De structuur van de gemeente	8
1.2.3 Doel van de E.E.H	8
1.2.4 Visie van de Eglise	9
1.2.5 Shalomkerk.....	9
1.2.6 Context van de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust'	10
1.3 Probleemstelling, doelstelling, hoofd- en deelvragen.....	11
1.3.1 Probleemstelling	11
1.3.2 Onderzoeksdoelstelling	11
1.3.3 Hoofd- en deelvragen	11
1.4 Leeswijzer.....	12
2.1 Inleiding	13
2.2 Kenmerken van een missionaire gemeente	13
2.3 Definities van samenwerking.....	14
2.4 Redenen voor kerkelijke gemeentes om samen te werken	15
2.4.1 Inleiding	15
2.4.2 Theologische redenen: eenheid en katholiciteit.	15
2.4.3 Verrijking door culturele uitwisseling	16
2.4.4 Van elkaar leren	16
2.4.5 Teruglopend kerkbezoek	16
2.4.6 Geen verdeeldheid uitstralen.....	17
2.5 Vormen van samenwerking	17
2.5 Factoren voor een goede samenwerking tussen twee kerken.....	18
2.5.1 Inleiding	18
2.5.2 Leiderschap	18

2.5.3 Mate waarin samenwerkende partijen heterogeen zijn	19
2.5.4 Belangen van beide partijen moeten worden gediend	19
2.5.5 Beide partijen dienen dezelfde ambitie te hebben om samen te werken.....	20
2.5.6 Vertrouwen	20
2.5.7 Goede communicatie.....	21
2.5.8 Nakomen van afspraken.....	21
2.5.9 Gezamenlijke activiteiten	22
2.6 Conclusie	22
3. Onderzoeksopzet.....	24
3.1 Literatuuronderzoek.....	24
3.2 Aard van onderzoek, onderzoekspopulatie en selectie van respondenten.....	24
3.3 Dataverzameling.....	25
3.4 Data-analyse	26
3.5 Betrouwbaarheid en validiteit	26
3.6 Afbakening en beperkingen.....	27
4 Resultaten	28
4.1 Inleiding	28
4.2 Redenen om samen te werken	28
4.3 Gewenste vorm van samenwerking	29
4.4 Mate waarin factoren voor een goede samenwerking aanwezig zijn.....	30
4.4.1 Leiderschap	30
4.4.2 Heterogeniteit	30
4.4.3 Belang van beide partijen	31
4.4.4 Ambitie.....	32
4.4.5 Vertrouwen	32
4.4.6 Communicatie.....	33
4.4.7 Nakomen van afspraken.....	34
4.4.8 Gezamenlijke activiteiten.....	35
4.5 Best practices van andere samenwerkingsverbanden.....	36

4.5.1 Inleiding	36
4.5.2. Samenwerkingsverband van Gkin met de Marcuskerk.	36
4.5.3 Samenwerkingsverband van de Havenkerk met de Arabische Gemeenschap.	36
4.5.4 Organisatievorm	37
4.5.5 Leiderschap	37
4.5.6 Heterogeniteit	37
4.5.7 Belangen.....	38
4.5.8 Ambities	38
4.5.8 Vertrouwen	38
4.5.9 Communicatie.....	38
4.5.10 Nakomen van afspraken.....	39
4.5.10 Gezamenlijke activiteiten.....	39
4.7 Conclusie	40
5 Conclusie.....	42
5.1 Inleiding	42
5.2 Conclusie	42
5.2.1 Antwoord op hoofdvraag	42
5.2.2 Onderbouwing antwoord hoofdvraag	42
5.3 Discussie en aanbevelingen.....	43
Bijlagen 1: vragenlijsten semigestructureerde interviews.....	47
Bijlagen 2: interviews met Eglise en de Shalomkerk.....	50
Bijlagen 3: Interviews best practices Gkin en Havenkerk	71

1 Introductie

1.1 Aanleiding

Het laatste decennium ontstaan er steeds meer samenwerkingsverbanden tussen migrantenkerken en traditionele Nederlandse kerken. Deels om hiermee de eenheid van de kerk te bewaren maar ook om de krachten te bundelen (Pluim & Kuyk, 2002). Daarnaast zien kerken het ook als hun missie om ruimte scheppen voor ontmoeting en verbinding van verschillende mensen in zowel missionair als diaconaal opzicht. Deze trend is ook van toepassing op de Eglise Evangelique de la Haye welke sinds 2014 samenwerkt met de Nederlandse protestantse Shalomkerk, met name met betrekking tot het versterken van de missionaire presentie. Momenteel er zijn er echter vooral gelegenhedsactiviteiten waarbij de beide kerken elkaar soms ontmoeten zoals in de week van gebed voor eenheid van christenen, en in acties voor de voedselbank. Ook zijn beide kerken actief in het Netwerk Tolerantie (Bewonersplatform Bouwlust & Vrederust). Verder nemen beide kerken gezamenlijk deel aan het wijk festival dat door de gemeente Den Haag elk jaar wordt georganiseerd. Gezien de tot nu toe positieve ervaringen zouden beide kerken echter hun samenwerkingsverband willen versterken, en dan met name om hun missionaire presentie te verbeteren in de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust'. Het ontbreekt echter aan inzicht op welke wijze een dergelijke intensivering vorm zou moeten worden gegeven en of dit een goede kans van slagen heeft. Vandaar dat dit onderzoek zich hierop richt.

1.2 Organisaties

1.2.1 Opdrachtgever

De opdrachtgever van dit onderzoek is de Eglise Evangelique de la Haye (hierna genoemd: de Eglise). De Eglise is een Afrikaanse Franstalige Migrantengerk¹. De Eglise is op 7 juli 1991 door drs. Sita Luemba opgericht tijdens zijn theologie studie in Amsterdam. De Congolese gemeenschap in Den Haag had behoefte aan ontmoeting en spiritualiteit. Door de taalbarrière konden zij niet naar de bestaande Nederlandse kerk. De gemeente heeft een zusterkerk in Congo "Centre Internationale d'Action Chrétien (CIAC)", waarvan de dominee Sita Luemba momenteel voorzitter is.

De gemeenteleden hebben verschillende Franstalige Afrikaanse nationaliteiten: ze komen uit Congo-Kinshasa, Congo-Brazza, Angola en Kameroen. De Congolezen vormen het merendeel. Momenteel telt de gemeente 75 volwassenen en 25 kinderen. Veel van hen zijn jonge echtparen met een groot gezin. Vrouwen vormen de meerderheid en zij zijn het meest betrokken bij de gemeente. De Eglise is een

¹ <http://www.eglise-kerk.nl>

Evangelische gemeente. Voor de verkondiging van het evangelie is het motto 'gered om gered te zijn'. Zij is lid van "Samen Kerk In Nederland (SKIN)".

1.2.2 De structuur van de gemeente

De gemeente volgt het zogenoemde congregatiemodel waarbij de volgende rolverdelingen zijn opgenomen: pasteur, ancien, diacres et le conseil de l'église (predikant, ouderling, diaken en kerkenraad)². Eén keer per jaar wordt de ledenvergadering georganiseerd. Een besluit dat tijdens de leden vergadering is genomen, is belangrijk, zo wordt bijvoorbeeld de pastor in de ledenvergadering gekozen en bevestigd door de voorzitter van (CIAC). De Bijbel wordt als onfeilbaar geacht en als het woord van God gezien. Behalve de Bijbel heeft de Eglise ook statuten waarin alle huisregels staan (praktische zaken).

1.2.3 Doel van de E.E.H

De Eglise stelt zich de verheerlijking van de Heer God in de kerkdienst en de verkondiging van Gods Woord tot doel. Het Evangelie van Christus wordt hierbij als onbetwifelbaar en gezaghebbend gezien en als voorbeeld om naar te leven. Zij tracht dit doel te bereiken door:

- Het houden van kerkdiensten.
- Het organiseren van evangelisatie bijeenkomsten.
- Het geven van godsdienstonderwijs.

De Eglise is een vitale gemeente bestaande uit ongeveer 75 leden. Vele leden behoren tot deze gemeenschap door hun gemeenschappelijke taal (Frans)³. De Eglise organiseert op zondag de eredienst, op dinsdag samenkomen voor Bijbelstudie en op woensdag een gebedsbijeenkomst. Op vrijdag oefenen het koor en de muziekgroep ter voorbereiding van de zondagsdienst.

De zondagsdienst staat centraal en is de belangrijkste activiteit van de gemeente. Daarnaast heeft de gemeente in totaal elf commissies waarin de leden hun gaven of talenten in dienst van de Heer stellen. Zo is er bijvoorbeeld de muziekcommissie. Wie zangtalent heeft kan bij het koor of de muziekgroep gaan. Elke commissie heeft een eigen activiteit die door de commissieleider samen met zijn of haar assistent wordt georganiseerd. De gemeente kan worden getypeerd als een huis. Een huis is een plaats waarin men rust kan zoeken na een drukke dag. Het is een veilige plaats om tot jezelf te komen. Voor veel migranten is deze gemeente een thuis. Ze ontmoeten God en elkaar. De gemeenschap steunt elkaar en gaat op een liefdevolle manier met elkaar om.

² Volgens de Statuten van de Eglise vormt de pasteur met de ouderlingen samen: 'la pastorale'.

³ <http://www.eglise-kerk.nl>

1.2.4 Visie van de Eglise

De Eglise wil een missionaire gemeente zijn, die zich geroepen weet om het evangelie van Gods veelkleurige liefde voor zijn schepping te delen met iedereen die Hij op hun weg brengt. De gemeente staat open voor vernieuwingen. De meeste leden zijn namelijk jonge mensen welke openstaan voor avontuur of iets nieuws zoals het vooronderzoek is gebleken. Dat bleek ook vier jaar geleden toen zij een eigen kerkgebouw kochten. Ze waren al tien jaar huurders in het Exoduskerkgebouw. Toen de Exoduskerk met een andere kerk fuseerde, nam de Eglise het gebouw over. De ambitie om een eigen kerkgebouw te hebben bestond al lang en de voorbereiding duurde vijf jaar. Elke keer hielden ze een speciale collecte (Action achat Temple).

In de geschiedenis van de kerk is er erg verschillend omgegaan met de ideeën **believing, belonging, behaving**. Deze begrippen staan respectievelijk voor het geloven in Jezus als Zaligmaker, voor het toetreden tot de gemeente en voor levensheiliging, waarbij het oude leven van zonden wordt verruild voor een leven vanuit de Geest.

De Eglise heeft oorspronkelijk een traditioneel karakter. De volgorde lijkt te zijn: belonging – believing – behaving. Wie lid wilt worden moet eerst het ledenformulier invullen. Daarna wordt lidmaatschap door de doop bevestigd, indien een lid nooit gedoopt is geweest. Bij de doop wordt de belofte gedaan om zich te gedragen zoals de roeping die men als belijdend lid van de gemeente heeft dicteert, waarna deelname aan de viering van het heilig Avondmaal is toegestaan.

1.2.5 Shalomkerk

De samenwerkende gemeente voor de Eglise Evangelique de la Haye is de Shalomkerk. De Shalomkerk is ontstaan door een nieuwe visie en vorm van kerk in Den Haag. In Den Haag Zuid waren zes kerken. De protestantse gemeente in Den Haag bracht de zes kerken terug tot drie omdat het ledenbestand vergrijsde en inkromp. De Shalomkerk is een van de drie kerken van de protestantse wijkgemeente Den Haag Zuidwest. De kerk ligt in de wijk Vrederust.⁴ Het is nu bijna 5 jaar geleden dat de Hervormde Exodus-Sjalom, de Thomaskerk en de Gereformeerde Salvatorkerk fuseerden en hun intrek namen in de Shalomkerk. Momenteel telt de Shalomkerk ongeveer 150 actieve leden. Zoals bleek uit de voorenquête, is de Shalomkerk een vergrijsde gemeente. Een missionaire samenwerking is belangrijk voor het groeien van de gemeente en om de deuren open te houden voor iedereen. Daarbij is niet de angst voor krimp bepalend, maar het verlangen en het vertrouwen in God en dat zijn Geest steeds nieuwe wegen bewandelt.

⁴ <http://www.shalomkerk.nl/koster/>

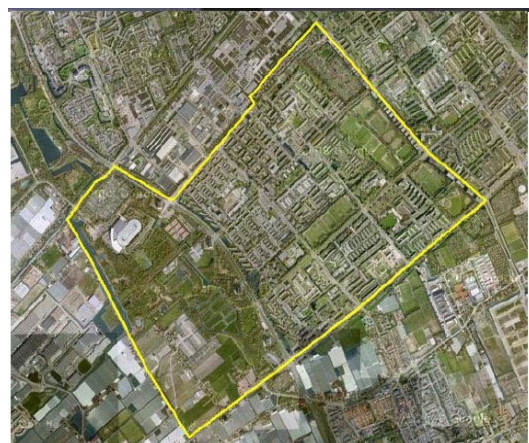
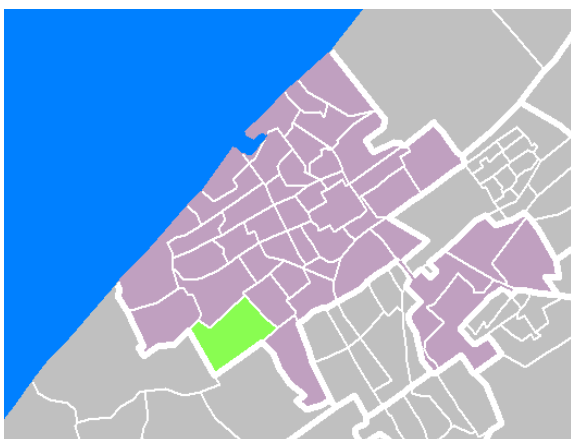
1.2.6 Context van de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust'

Dit onderzoek richt zich op het onderzoeken wat de potentie is van de beoogde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk met het oog op het verstevigen van haar missionaire presentie in de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust'. Vandaar dat in deze paragraaf de context van deze wijken wordt besproken. 'Bouwlust' is een naoorlogse wijk in het zuidwesten van Den Haag die tussen 1953 en 1967 gebouwd werd op het grondgebied van het oude Loosduinen. De wijk wordt in het westen begrensd door het Wenpad, de Meppelweg (de noordgrens met de wijk Zichtenburg en Kerketuinen), de Dedemsvaartweg (oostgrens met de wijk Morgenstond) en de Erasmusweg (Gemeente Den Haag, 2015).

'Vrederust' is een wijk in het zuidwesten van Den Haag, in het stadsdeel Escamp en wordt begrensd door de Lozerlaan, De Melistoklaan, de Dedemsvaartweg en de Erasmusweg. De wijk is aan het eind van de jaren vijftig '1958 Drapenier's gaarde' en in het begin van de jaren zestig gebouwd als sluitstuk van de naoorlogse uitbreiding van Den Haag Zuidwest. In de oorspronkelijke opzet bevatte Vrederust voornamelijk woonblokken met etagewoningen in vier lagen. Vrederust bestaat uit twee buurten: de Gaarden en de Dreven (Gemeente Den Haag, 2015).

In Den Haag Zuidwest was in 2015 33,0% van de bevolking autochtoon en 67,0% allochtoon. In de gehele gemeente Den Haag was 48,8% van de bevolking autochtoon en 51,2% allochtoon (<http://www.denhaag.nl/home.htm>).

Groep	Bouwlust & Vrederust
Nederlanders	33%
Turken	15%
Marokkanen	12%
Surinamers	10%
Antillianen	5%
Overige niet-westerse allochtonen	13%
Westerse allochtonen	12%

Op 1 januari 2015 behoorde 23,9% van de bevolking tot de jongeren, 14,3% tot de ouderen en de rest - 61,8% - tot de 20-64 jarigen. Vergeleken met de hele stad Den Haag heeft Den Haag-Zuidwest procentueel gezien ongeveer evenveel inwoners in de leeftijdscategorie 20-64 jaar. De gemiddelde leeftijd van de inwoners van Den Haag Zuidwest is 37,5 jaar en is daarmee lager dan de gemiddelde leeftijd van alle Haagse inwoners⁵.

1.3 Probleemstelling, doelstelling, hoofd- en deelvragen

1.3.1 Probleemstelling

De migrantenkerk Eglise wil graag samenwerken met Shalomkerk, een bestaande kerk om haar missionaire presentie in de wijk te verbeteren. Het is echter onduidelijk op welke wijze een dergelijke samenwerking het beste tot stand zou moeten komen om dit tot een succes te maken en welke factoren hierbij een rol spelen⁶.

1.3.2 Onderzoeksdoelstelling

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen in hoeverre in de literatuur gevonden succesfactoren voor samenwerking aanwezig zijn in de context van het beoogde samenwerkingsverband tussen de Eglise en de Shalomkerk met het oog op het versterken van de missionaire presentie in de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust'. Dit om aan de hand hiervan aanbevelingen te kunnen doen aangaande de haalbaarheid van de samenwerking en op welke wijze deze vorm dient te worden gegeven.

1.3.3 Hoofd- en deelvragen

Op basis van de probleemstelling werd de volgende hoofdvraag opgesteld:

In hoeverre zijn succesfactoren voor samenwerking aanwezig bij het beoogde samenwerkingsverband van de “migrantengerk” Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk, met het oog om de missionaire presentie in de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust' te verbeteren?

⁵ <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/stadsdelen-en-wijken/escamp/bouwlust-en-vrederust.htm>

⁶ De kennisagenda is een verzameling van onderwerpen door de docenten (lectoraat van CHE) samengesteld, waar de CHE zich de komende jaren voor gaat inzetten. Het gaat altijd om onderzoeksthema waarvan duidelijk is dat de kerk/gemeente er behoefte aan heeft en waarvan de resultaten bijdragen aan het ontwikkelen van nieuw beleid of van een nieuw project.

Om deze hoofdvraag te beantwoorden werden vervolgens de volgende deelvragen opgesteld

- 1) Wat zijn redenen voor Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk om samen te werken?
- 2) Welke vorm van samenwerking wordt door beide partijen gezocht?
- 3) In hoeverre zijn factoren voor een goede samenwerking aanwezig bij het beoogde samenwerkingsverband?
- 4) Wat zijn best practices van andere samenwerkingsverbanden waar dit samenwerkingsverband van kan leren

1.4 Leeswijzer

Om de hoofdvraag te beantwoorden werd allereerst literatuuronderzoek verricht naar redenen en vormen van samenwerking en wat kritieke factoren voor een succesvolle samenwerking zijn. De resultaten hiervan zijn weergegeven in hoofdstuk twee.

Vervolgens zal in hoofdstuk drie de onderzoekopzet aan bod komen. Hierna zullen in hoofdstuk vier de resultaten van het praktijkonderzoek worden gepresenteerd. Tot slot zal in het concluderende hoofdstuk vijf een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag aan de hand van een beantwoording van de verschillende deelvragen. Ook zullen hier enkele aanbevelingen worden gegeven met betrekking tot hoe de Eglise de samenwerking met de Shalomkerk het beste zou kunnen vormgeven.

2 Literatuuronderzoek

2.1 Inleiding

Om de hoofdvraag te beantwoorden werd allereerst literatuuronderzoek verricht. De resultaten hiervan worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Hierbij zal allereerst in paragraaf 2.2. worden ingegaan wat de kenmerken zijn van een missionaire gemeente, aangezien dit begrip een onderdeel van de hoofdvraag is. Vervolgens zullen in paragraaf 2.3 verschillende definities van samenwerking worden gegeven. Hierna zullen in paragraaf 2.4 enkele in de literatuur gevonden redenen voor kerkelijke gemeenten om samen te werken worden behandeld. Daarna zullen in paragraaf 2.5 enkele vormen van samenwerking aan bod komen. Vervolgens zal in paragraaf 2.6 worden ingegaan op kritieke factoren welke volgens de literatuur van belang zijn voor een goede samenwerking. Tot slot zullen in de concluderende paragraaf 2.7 de belangrijkste bevindingen van dit literatuuronderzoek worden gepresenteerd.

2.2 Kenmerken van een missionaire gemeente

Aangezien het doel van dit onderzoek is om door middel van samenwerking met de Shalomkerk de missionaire presentie van zowel de Eglise als de Shalomkerk in de wijk te versterken, wordt in deze paragraaf allereerst nader toegelicht wat in de literatuur met het woord 'missionair' wordt verstaan en wat kenmerken van een missionaire gemeente zijn. De term missionair komt van de Latijnse missio, wat 'ik zend' betekent: gezonden in de wereld dus, om te getuigen van het heil van Christus in woord en daad in haar context. Volgens Wright. C. (2011) is de hele Bijbel Gods missie voor de mensheid. De Bijbelse missie, Gods opdracht voor zijn kinderen⁷. Volgens Erwich (2008) moeten we 'missionair' opvatten in de betekenis⁸ *"de gemeente die vanuit het haar geschonken heil in Christus door haar Heer zelf geroepen is mee te werken aan zijn machtsuitbreiding in de wereld"* (Erwich, 2008) Daarbij komt dat God als missionaire God wordt gezien. Dit betekent dat Hij geen mensen en groepen oproept tot missionaire inzet, maar dat Hij zelf zich voor zijn missie inzet. Hij is onderweg en er steeds op gericht mensen te bevrijden en uit hun diensthuis weg te leiden. God is een missionaire God. Dat blijkt uit de zending van zijn Zoon. Hij is subject van zijn zending.

Volgens Keller (2014) zijn er zes kenmerken van een vruchtbare missionaire gemeente: 1. Ze ontmaskert de afgoden van onze cultuur zoals geluk, zelfontplooiing en consumptie. 2. Ze is vaardig om de basisbegrippen van het evangelie, zoals

⁷ Wright, C. (2010). De Bijbelse Missie: Gods opdracht voor zijn kinderen.

⁸ Erwich, R. (2008). Veelkleurig verlangen: Wegen van missionair gemeente-zijn p. 19.

zonde en verlossing, te vertalen in de taal van de cultuur. 3. Ze erkent dat elke christen zendeling is op ieder terrein van zijn of haar leven. 4. Ze is een dienende gemeenschap die het goede doet en waarin zichtbaar is hoe samenleven volgens het evangelie er concreet uit ziet. 5. Ze is bij bijna elke bijeenkomst of activiteit erop voorbereid dat niet-gelovigen aanwezig zijn. 6. Ze laat de eenheid met andere christenen zien 'samenwerking'.⁹

2.3 Definities van samenwerking

Om de hoofdvraag te beantwoorden, is het verder van belang om vast te stellen wat er in dit onderzoek onder het begrip 'samenwerking' wordt verstaan. In het christelijk georiënteerde boek 'Relaties met migrantenkerken: ervaringen en perspectieven' van Pluim (2002), wordt samenwerking als volgt gedefinieerd: "*Samenwerking is een relatie zoeken in de concrete situatie tussen twee gemeentes zoals de migrantenkerk en de bestaande kerk*" (Pluim, 2002 p. 7). In deze definitie wordt benadrukt dat een relatie aangaan van belang is voor samenwerking. Daarnaast definiëren de organisatiedeskundigen Scholten, Kempen & Lieshout (2011) samenwerking als: "*Samenwerking is een transformatieproces om van een bestaande situatie te komen tot een geheel nieuwe situatie die vooraf niet bestond*" (Scholten et al, 2011 p. 151). Zowel de definitie van Pluim (2002) als van Scholten et al. (2011) beperken zich echter tot een bepaald aspect van samenwerking, namelijk een relatie opbouwen of het transformatieproces dat vaak met samenwerking gepaard gaat. In het kader van dit onderzoek zal echter worden gekozen voor de definitie van de organisatiedeskundigen Mattessich, Murray-Close, & Monsey (2004) omdat deze afkomstig is uit vakliteratuur over organisatiemanagement en goed aansluit bij de definitie van Pluim (2002) door eveneens de focus te leggen op het relationele aspect van samenwerking.¹⁰ Zij definiëren samenwerking als: "Samenwerking is een wederzijds voordelige en duidelijk gedefinieerde relatie welke door twee of meer organisaties wordt aangegaan om gemeenschappelijke doelen te bereiken." Mattessich et al. (2004). Verder wordt er in de literatuur een onderscheid gemaakt tussen de intensiteit van samenwerking aan de hand van verschillende begrippen. Zo zien Mattessich et al. (2004) coöperatie, coördinatie en collaboratie als in intensiteit oplopende manieren van samenwerking. Goede & Entken (2013) voegen hier verder een categorie aan toe met een nog hogere intensiteit van samenwerking, namelijk de categorie van integratie.

Van coöperatie is volgens Goede & Entken (2013) sprake wanneer informele relaties zijn tussen functionarissen die bepaalde informatie met elkaar delen. Verder is er sprake van coördinatie, wanneer er naast het uitwisselen van informatie, ook specifieke activiteiten op elkaar worden afgestemd. Bij collaboratie worden daarnaast

⁹ Keller, T. (2014). Centrum kerk: Het evangelie midden in je stad. p. 245

¹⁰ Mattessich, Murray-Close, & Monsey (2004); Collaboration: what makes it work p. 45

ook mensen en middelen met elkaar gedeeld en ingezet om bepaalde resultaten te behalen. En tot slot, worden wanneer er sprake is van integratie mensen ingezet om een gezamenlijk organisatieoverstijgend doel te bereiken (Goede & Entken, 2013). Wanneer er in dit onderzoek wordt gesproken over samenwerking, wordt hierbij gedoeld op de term collaboratie zoals hierboven omschreven door Goede & Entken (2013)¹¹.

2.4 Redenen voor kerkelijke gemeentes om samen te werken

2.4.1 Inleiding

Om antwoord te geven op de hoofdvraag is het verder van belang om na te gaan waarom kerken volgens de literatuur samenwerken, alvorens in te gaan op vormen van samenwerking en factoren die van invloed zijn op een succesvolle samenwerking. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat kerken samenwerking zoeken vanwege theologische redenen zoals de eenheid die Christus predikt of om praktische redenen zoals culturele verrijking, de mogelijkheid om van elkaar te leren en teruglopend kerkbezoek.

2.4.2 Theologische redenen: eenheid en katholiciteit.

Uit het literatuuronderzoek blijkt allereerst dat er theologische redenen zijn waarom bestaande kerken en migrantenkerken met elkaar samenwerken. Zo is het streven naar eenheid en het zoeken van samenwerking in theologisch opzicht van belang. Dit omdat dit van belang is voor de identiteit van de kerk, aangezien eenheid en katholiciteit (algemeenheid) onderdeel uitmaken van de zogeheten 'notae ecclesiae': eenheid, heiligheid, de katholiciteit (algemeenheid) en apostoliciteit (getuigenis naar de wereld)¹².

Dat kerken samen een eenheid dienen te vormen, kan allereerst worden onderbouwd door het theologische gegeven dat eenheid God tot uitdrukking komt en de Drie-eenheid van Vader, Zoon en Heilige Geest. De kerk is één omdat God één is. Met Israël belijdt de kerk dat de Heer, onze God, de enige is. Jezus, bidt dat zoals Hij en de Vader één zijn, ook zijn volgelingen één met hen zullen zijn. Wie Jezus volgt en bij Hem hoort, hoort dus ook bij zijn volgelingen. Eenheid met God door Jezus Christus en onderlinge eenheid als christenen (De Reuver, 2012). Ook volgens Hoek (2008) vormt de eenheid van de kerk onderdeel haar geloofsovertuiging in Christus. Wereldwijd wordt het Apostolische geloofsbelijdenis brede herkennen, waarin wordt de ene God en de ene verlosser belijdt. Dit betekent volgens Hoek (2008) herkenning van elkaar in het oecumenische.¹³ Daarnaast is eenheid en samenwerking ook van belang om de algemeenheid van de kerk (katholiciteit) uit te dragen. De kerk is er volgens theologen voor iedereen, omdat Christus het hoofd van

¹¹ Goede & Entken (2013). (Ont) keten: Samenwerken in ketens.

¹² Reuver, de R. (2012). Anders Verder: Missionaire kerk-zijn in een dynamische samenleving, p. 59

¹³ Hoek (2008). Geroepen in een nieuwe eeuw: Geheim en missie van de gemeente, p. 26

de kerk en Heer der wereld is en het evangelie bestemd is voor mensen van alle tijden en plaatsen. Hierbij gelden volgens Nullen en Volgers (2010) de algemene principes van de trinitarische gemeenschap, de Bijbel, Belijdenis, de liturgie en de verwachting van eeuwig leven. Dit betekent dat bestaande kerken en migrantenkerken de opdracht hebben om elkaar als broeders te zien in de Heer en samen te werken.

2.4.3 Verrijking door culturele uitwisseling

Ook blijkt uit het literatuuronderzoek dat bestaande kerken en migrantenkerken met elkaar samenwerken om elkaar door middel van culturele uitwisseling te verrijken. Zo kunnen volgens Beukema (2002) bestaande kerken door samen te werken met migrantenkerken christenen met medechristenen uit andere culturen in contact brengen, zodat zij leren om te gaan met culturele verschillen en om cultureel sensitief te zijn. Daarnaast kunnen migranten volgens Beukema (2002) eveneens de Nederlandse kerk en samenleving leren kennen, wat goed is voor het integratieproces en het voorkomen van blikvernaauwing¹⁴. Verder ziet ook Kruis (2001) culturele uitwisseling als een verrijking, namelijk als een uitdrukking van veelkleurige rijkdom.

2.4.4 Van elkaar leren

Samenhangend met culturele uitwisseling is verder een reden waarom bestaande kerken en migrantenkerken met elkaar samenwerken volgens Beukema (2002) dat ze van elkaar kunnen leren. Ook Keller (2014) geeft aan dat kerken samenwerken om van elkaar te leren. Met betrekking tot migrantenkerken kunnen dit profijt hebben van de jarenlange ervaring van de bestaande kerken. Ook zouden kerkgangers van migrantenkerken door zulke samenwerken meer kunnen leren over theologische aspecten van het geloof en hier een genuanceerder beeld bij te ontwikkelen. Aan de andere kant zouden kerkgangers van bestaande kerken en kerkgangers van migrantenkerken volgens Beukema (2002) kunnen leren hoe mensen te overtuigen van het evangelie. Ook Kruis (2001) benadrukt dat een reden om samen te werken zou kunnen zijn dat bestaande kerken opnieuw kunnen leren van de migrantenkerken dat het in het christelijk geloof niet gaat om een zienswijze, maar om een zijnswijze, waarin niet het individu, maar de gemeenschap centraal staat.

2.4.5 Teruglopend kerkbezoek

Verder kan samenwerking tussen migrantenkerken en bestaande kerken volgens Beukema (2002) bijdragen om secularisatie tegen te gaan door de krachten te bundelen bij het verspreiden van het evangelie. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen de Pakistaanse gemeente 'Urdu Church Nederland (UCN)' met de vergrijsde gereformeerde Bergsingelkerk in hartje Rotterdam. De

¹⁴ Beukema, J. (2002). Een kerk bekennt kleur: Gemeente zijn te midden van minima, moslims en migrantenkerken, p. 87

Bergsingelkerk dreigde in 2002 door haar teruglopende ledenaantal opgeheven te worden. Vandaar dat zij samenwerking zocht met de Pakistaanse Urdu Church om haar gebedsruimte en andere activiteiten te delen (Pluim, 2011)¹⁵.

2.4.6 Geen verdeeldheid uitstralen

Tot slot kan eenheid in plaats van verdeeldheid uistralen een reden voor bestaande en migrantenkerken om met elkaar samen te werken. Onderlinge verdeeldheid verzwakt namelijk de aantrekkingskracht van kerken en geeft een verkeerd beeld naar buiten (Hendriks, 2011 p. 64). Ook Keller (2014) benadrukt het belang van kerken om samen te werken en geen verdeeldheid uit te stralen. Wanneer kerken voornamelijk andere kerken bekritisieren bevestigen zij alleen maar de overtuiging dat Christenen intolerant zijn. Daarom raadt Keller (2014) aan dat kerken, indien mogelijk, dienen samen te werken.

2.5 Vormen van samenwerking

Om een samenwerkingsverband aan te gaan is het van belang om een juiste vorm voor het samenwerkingsverband te kiezen. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat een samenwerkingsverband tussen organisaties kan worden getypeerd aan de hand van de volgende vijf samenwerkingsvormen: 1) transactionele samenwerking, 2) coöperatieve samenwerking, 3) gecoördineerde samenwerking 4) gesynchroniseerde samenwerking en 5) fusie (Goede & Entken, 2013; Scholten et al. 2011).

Van transactionele samenwerking is volgens Goede & Entken (2013) sprake wanneer een overeenkomst tussen beide partijen is waarbij goederen en geld worden uitgewisseld om een gemeenschappelijk voordeel hiermee te behalen. Een voorbeeld hiervan is de gezamenlijke ontwikkeling van het koffieapparaat Senseo door Philips en Douwe Egberts. Een transactionele samenwerking komt hierbij overeen met het begrip 'alliantie' (Kaats & Opheij, 2014, p. 242).

Verder is er volgens Goede & Entken (2013) sprake van coöperatieve samenwerking wanneer een samenwerking voornamelijk draait om het uitwisselen van informatie of samenwerking door middel van 'netwerken' (Kaats & Opheij; 2014). Een nauwere samenwerkingsvorm is echter wat Goede & Entken (2013) gecoördineerde samenwerking noemen. Hierbij werken partners nauw samen en zijn afhankelijk van elkaars capaciteiten. Het begrip gecoördineerde samenwerking komt hierbij overeen met het begrip 'ketensamenwerking' (Kaats & Opheij; 2014). Een nog hechtere samenwerkingsvorm is volgens Goede & Entken (2013) gesynchroniseerde samenwerking of een partnerschap (Kaats & Opheij; 2014). Hierbij wordt het samenwerkingsverband door een samenwerkingsovereenkomst. Bij dergelijke samenwerkingsvormen is het samenwerkingsverband meestal gericht op een bepaalde activiteit. Tot slot is de meest hechte samenwerkingsvorm een

¹⁵ Pluim & Kuyk (2002) Relatie met migrantenkerken: ervaringen en perspectieven, p. 33

fusiesamenwerking (Scholten et al, 2011). Organisaties worden hierbij gecombineerd, medewerkers worden bij elkaar gevoegd en veelal blijft de identiteit van één organisatie over. Een bekend voorbeeld van een fusie is de fusie tussen Air France en KLM. In 2003 maakte KLM-topman Van Wijk bekend dat het vlaggenschip van de Nederlandse luchtvaart wordt samengevoegd met de Franse luchtvaartmaatschappij Air France. De nieuwe maatschappij gaat verder onder de naam Air France-KLM.

2.5 Factoren voor een goede samenwerking tussen twee kerken

2.5.1 Inleiding

Nu redenen zijn behandeld waarom kerken kunnen samenwerken, zal in deze paragraaf dieper worden ingegaan op welke factoren volgens de literatuur van belang zijn voor een goede samenwerking tussen kerken. Er bleek weinig specifieke literatuur te vinden aangaande bepalende factoren voor de samenwerking tussen kerken. Wel was er een aanzienlijke hoeveelheid literatuur te vinden over belande factoren voor het samenwerken van organisaties. Aan de hand van deze literatuur werden acht factoren gevonden die ook kunnen worden toepast op de samenwerking tussen een bestaande kerk en een migrantenkerk met betrekking tot leiderschap, de mate van heterogeniteit, belangen, ambitieniveau, vertrouwen, communicatie, afspraken en gezamenlijke activiteiten. Hieronder worden deze acht factoren één voor één toegelicht.

2.5.2 Leiderschap

Allereerst is uit het literatuuronderzoek gebleken dat de stijl van het leiderschap belangrijk is voor een succesvolle samenwerking. Remmerswaal, (2013) omschrijft de leiderschap als het uitvoeren van al die gedragsvormen die een concrete groep of organisatie helpen bij het bereiken van de gewenste resultaten en die bijdragen aan de levensvatbaarheid van de groep of organisatie (Remmerswaal, 2013 p. 356)¹⁶. Volgens Remmerswaal (2013) kan leiderschap op veel verschillende manieren getypeerd worden: de leider als centrum van het groepsgedrag, als bevorderaar van het bereiken van de groepsdoelen, als degene die door de groepsleden als zodanig aangewezen wordt, als degene die het niveau van groepsprestaties verhoogt, als de kern waar groepsprocessen en groepsontwikkeling omdraaien. Volgens de Reuver (2012) is hierbij voor het samenwerken tussen kerkgemeenten het met name van belang dat er sprake is van transformationeel leiderschap, waarbij de pluriformiteit van gemeenschappen wordt benadrukt¹⁷. Ook volgens Goedee & Entken (2006) en Scholten et al (2011) is transformationeel leiderschap een goede vorm van

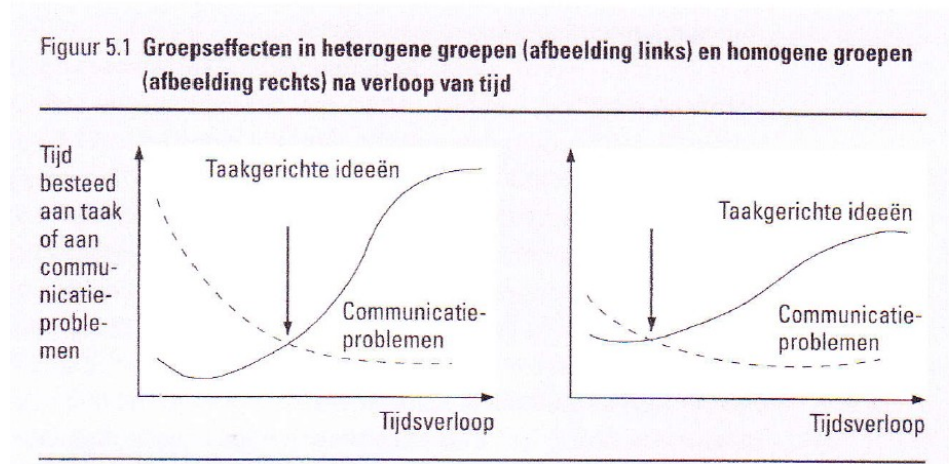
¹⁶ Remmerswaal, (2013) Handboek groepsdynamica: een inleiding op theorie en praktijk.

¹⁷ De Reuver, (2012) Anders verder: missionair kerk-zijn in een dynamische samenleving p. 109

leiderschap om samenwerking te stimuleren. Transformationeel leiderschap is in eerste instantie gericht op het inspireren en motiveren van medewerkers, zodat die zich steeds verder kunnen ontwikkelen (Oudenhoven, 2010). Ook Covey (2010) benadrukt het belang van goed leiderschap voor een goede samenwerking en dat goed leiderschap ook betekent om anderen te motiveren mee te denken over oplossingen, zodat er synergie kan ontstaan.

2.5.3 Mate waarin samenwerkende partijen heterogeen zijn

Om een samenwerking succesvol te laten zijn is het volgens Oudenhoven & Giebels (2010) van belang dat beide partijen een aanvulling op elkaar vormen en heterogeen zijn. Volgens Oudenhoven & Giebels (2010) zijn de prestaties van cultureel diverse groepen namelijk kwalitatief beter dan prestaties van groepen die louter bestaan uit mensen van gelijke afkomst (zie figuur 1).

Figuur 1: Bron: Groepen aan het werk

Volgens Oudenhoven & Giebels (2010) komt dit doordat er bij divers samengestelde heterogene groepen door hun geringere cohesie minder kans is op behoudend gedrag en daardoor een groter kans om tot betere besluitvorming te komen dan bij homogene groepen.

2.5.4 Belangen van beide partijen moeten worden gediend

Om een samenwerking succesvol te laten zijn is het volgens Kaats & Opheij (2014) verder van belang dat bij een samenwerking de belangen van beide partijen worden gediend. Belangen vormen namelijk de motor van een samenwerkingsverband. Belangen zijn hierbij bepalend voor in hoeverre mensen energie capaciteit stoppen in een samenwerking. Hierbij kan het gaan om maatschappelijke, organisatie of persoonlijke belangen. Volgens Vries-Geervliet (1999) is het hierbij van belang om bij samenwerkingsverbanden ervan bewust te zijn van de belangen, behoeften en wensen van de ander. Ook Covey (2010) sluit zich hierbij aan een betoogt dat er bij

een samenwerkingsverband sprake dient te zijn van een win-win situatie, waarbij succes niet ten koste hoeft te gaan van iemand anders¹⁸.

2.5.5 Beide partijen dienen dezelfde ambitie te hebben om samen te werken

Daarnaast is het volgens de literatuur van belang voor een succesvolle samenwerking dat partijen bij een samenwerking ongeveer hetzelfde ambitieniveau hebben. Ambitie is namelijk van groot belang als bindmiddel bij een samenwerking. Wanneer de ene partij veel wil samenwerken en daar veel aan doet en de andere partij niet echt van plan is om veel actie te ondernemen, kan dit een samenwerking ondermijnen. De ambitie van een partij hangt hierbij overigens samen met het belang dat een partij bij een samenwerking heeft (Kaats & Opheij, 2014).

Vanuit de christelijke literatuur pleit Beukema (2002) eveneens dat het ambitieniveau bij een samenwerking tussen migrantenkerk en bestaande kerk gelijk dient te zijn (Beukema, 2002, p. 84). Verder moet volgens Mattessich et al (2004) ambities worden vertaald naar duidelijke en haalbare doelen. Daarnaast dienen deze doelen volgens Mattessich voort te springen uit een gezamenlijke visie en dienen deze doelen onderscheidend te zijn, oftewel te beschikken over een zekere mate van uniciteit. Tot slot benadrukt de Christelijke auteur Keller (2014) dat samenwerking tussen kerkgemeenschappen beter verloopt wanneer er ook de andere partij ambitie toont om samen te werken.

2.5.6 Vertrouwen

Naast goed leiderschap, heterogeniteit, belangen en ambitie is verder ook vertrouwen tussen beide partijen volgens de literatuur een belangrijke factor voor een goed samenwerkingsverband (Goedee & Entken, 2013; Hendriks, 2011; Scholten et al, 2011; Veltheer, 2010). De Goedee & Entken (2013) onderscheidt drie vormen van vertrouwen: 1) vertrouwen op basis van berekening: hiervan is sprake indien organisaties voornamelijk uit zijn op eigenbelang, 2) vertrouwen op basis van begrip: hiervan is sprake wanneer partners elkaar hebben leren kennen en wanneer de gezamenlijke acties een voorspelbaar karakter aannemen. Als 3) laatste vertrouwen op basis van een emotionele band: deze vorm ontstaat wanneer er na verloop van tijd een band ontstaat tussen de samenwerkende partner (Goedee & Entken, 2013 p. 28).

Verder onderstrepen Scholten et al. (2011) het belang van het uitspreken van vertrouwen bij samenwerken: *“Vertrouwen uitspreken is ontzettend belangrijk. Men kan met de ander samenwerken als men een bepaald basisniveau van vertrouwen met elkaar heeft”* (Scholten et al, 2011 p. 179). Om vertrouwen te kunnen opbouwen benadrukken Scholten et al. (2011) verder dat waarden van belang zijn. Dit, aangezien het expliciet delen van waarden verbindt. Vertrouwen pas hierbij in het

¹⁸ Covey, (2010) De zeven eigenschappen van effectief leiderschap p. 185

grotere geheel van iemands overtuiging, idealen en levensdoelen. Verder benadrukt Veltheer (2010) dat om vertrouwen op te bouwen het van belang is om elkaar te leren kennen. Ook vanuit de christelijke literatuur wordt dit belang onderkend. Volgens Hendriks (2011) vloeit vertrouwen namelijk voort uit twee bronnen: vertrouwen in God en vertrouwen in mens. Hendriks (2011) beschrijft dat vertrouwen hebben in de mens betekent door de ogen van de ander te kunnen zien, zoals de Heer Jezus dat deed (Mat. 14:14). En om dit te bereiken zijn volgens Hendriks (2011) belangrijk om elkaar beter te leren kennen.

2.5.7 Goede communicatie

Tevens blijkt uit de literatuur dat communicatie een belangrijke factor bij samenwerking speelt. Zo beschrijven Mattessich et al. (2004) dat communicatie van essentieel belang is voor de cohesie tussen twee samenwerkende partijen. Hierbij gaat het dan met name over communicatie ten aanzien van het overdragen van zowel formele als informele informatie, het op de hoogte houden van elkaar en het overbrengen van meningen om hierdoor de groep te beïnvloeden. Ook is het hierbij volgens Mattessich et al. (2004) dat machtsverschillen openlijk worden besproken om het vormen van een gezamenlijke visie niet te hinderen. Ook Goedee & Entken (2013) benadrukken het belang van communicatie voor een goede samenwerking. Voorbeelden van communicatiemethoden zijn hierbij vergaderingen, het schriftelijk vastleggen van wie verantwoordelijk is voor het opstellen, archiveren en verspreiden van documenten, de voortgangsrapportages, verslagen van besprekingen, en besluitenlijsten. Verder benadrukken Kaats & Opheij (2014) dat openheid en transparantie van groot belang zijn voor een effectieve, snelle communicatie tussen samenwerkende organisaties. Ook Oudenhoven & Giebels (2010) beargumenteren dat communicatie van groot belang is bij samenwerking¹⁹.

2.5.8 Nakomen van afspraken

Verder blijkt uit de literatuur dat het voor een goede samenwerking ook van groot belang is dat samenwerkende partijen zich houden aan hetgeen zij met elkaar hebben afgesproken. Het niet nakomen van afspraken kan namelijk gevolgen hebben voor het vertrouwen dat partijen in elkaar hebben (Beukema, 2002). Hierbij benadrukt Remmerswaal (2013) verder dat met name de leiding van een organisatie zich aan afspraken dient te houden. Daarnaast benadrukken ook Kaats & Opheij (2014) het belang van het nakomen van afspraken (Kaats & Opheij, 2014). Ook uit christelijke literatuur blijkt dat het zich houden aan afspraken en regels van belang is voor een goede samenwerking tussen kerken. Hierbij geeft de predikant Keller (2014, p. 326) aan dat wanneer partijen zich niet aan afspraken houden hier openlijk over gepraat dient te worden: "Samenwerkende partners moeten de punten die hen met elkaar verbinden duidelijk verwoorden. Als een van beiden dan toch een

¹⁹ Oudenhoven & Giebels, (2010) groepen aan het werk

andere weg inslaat of dreigt in te slaan, moet daar open en eerlijk over gepraat worden”.

2.5.9 Gezamenlijke activiteiten

Tot slot blijkt uit de literatuur dat het ondernemen van gezamenlijke activiteiten van groot belang is voor een goede samenwerking (Ferrier, 2002). Zo laten Scholten et al. (2011) zien dat elkaar ontmoeten van wezenlijk belang is voor een goede samenwerking. Daarnaast benadrukken ook Kaats & Opheij (2014) dat het gezamenlijk ondernemen van activiteiten bij kan dragen aan een goede samenwerking. Dit inzicht wordt verder ook ondersteund door literatuur over samenwerking tussen kerken. Zo geeft Keller (2014) bijvoorbeeld aan dat elkaar ontmoeten en gezamenlijk activiteiten ondernemen goed is voor de samenwerking tussen twee kerkgemeenschappen. Daarnaast is het volgens Beukema (2002) van belang dat kerkgangers van migrantenkerken en bestaande kerken elkaar ontmoeten om wederzijds begrip te creëren door middel van culturele verrijking. Ook Gort (2011) benadrukt dat ontmoetingen tussen kerkgangers van bestaande kerken en migrantenkerken van belang zijn voor het creëren van verbondenheid. Bij dergelijke ontmoetingen dient het verder volgens Gort wederkerigheid en gelijkwaardigheid centraal te staan (Gort, 2011)²⁰.

2.6 Conclusie

Uit het literatuuronderzoek is allereerst gebleken dat volgens Keller (2014) een missionaire gemeente van worden gekarakteriseerd aan de hand van de volgende zes kenmerken: 1. Ze ontmaskert de afgoden van onze cultuur zoals geluk, zelfontplooiing en consumptie. 2. Ze is vaardig om de basisbegrippen van het evangelie, zoals zonde en verlossing, te vertalen in de taal van de cultuur. 3. Ze erkent dat elke christen zendeling is op ieder terrein van zijn of haar leven. 4. Ze is een dienende gemeenschap die het goede doet en waarin zichtbaar is hoe samenleven volgens het evangelie er concreet uit ziet. 5. Ze is bij bijna elke bijeenkomst of activiteit erop voorbereid dat niet-gelovigen aanwezig zijn. 6. Ze laat de eenheid met andere christenen zien ‘samenwerking’.²¹

Verder wordt in het kader van dit onderzoek onder samenwerking het volgende verstaan: "Samenwerking is een wederzijds voordelige en duidelijk gedefinieerde relatie welke door twee of meer organisaties wordt aangegaan om gemeenschappelijke doelen te bereiken." Mattessich et al. (2004).

Daarnaast zijn de literatuur de volgende redenen gevonden van kerkelijke gemeentes om samen te werken: 1) theologische redenen ten aanzien van eenheid

²⁰ Gort, Gea (2011) God in de stad: missionaire leven in een stedelijke omgeving

²¹ Keller, T. (2014). Centrum kerk: Het evangelie midden in je stad. p. 245

en katholiciteit. 2) verrijking door culturele uitwisseling, 3) van elkaar leren, 4) teruglopend kerkbezoek en 5) geen verdeeldheid uitstralen. Verder zijn in de literatuur de volgende vormen van samenwerking gevonden: 1) transactionele samenwerking, 2) coöperatieve samenwerking, 3) gecoördineerde samenwerking 4) gesynchroniseerde samenwerking en 5) fusie. Tot slot zijn de volgende factoren gevonden die van invloed zouden kunnen zijn op een goede samenwerking tussen twee kerkgemeenschappen: 1) leiderschap, 2) mate waarin samenwerkende partijen heterogeen zijn, 3) mate waarin belangen van beide partijen worden gediend, 4) mate waarin het ambitieniveau van beide partijen gelijk is, 5) mate van vertrouwen, 6) communicatie, 7) het nakomen van afspraken en 8) de mate waarin er gezamenlijke activiteiten plaatsvinden.

3. Onderzoeksopzet

3.1 Literatuuronderzoek

Om de hoofdvraag te beantwoorden, in hoeverre succesfactoren voor samenwerking aanwezig zijn bij het beoogde samenwerkingsverband tussen "Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk, werd allereerst literatuuronderzoek verricht. Hierbij werd allereerst gezocht naar wat volgens de literatuur kenmerken zijn van een missionaire gemeente. Hierbij werd gezocht in Christelijke literatuur over de missionaire presentie van het christendom in de mediatheek van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Daarnaast werd in deze mediatheek eveneens gezocht naar redenen voor kerkelijke gemeentes om samen te werken. Vervolgens werd gezocht naar literatuur over samenwerking. Hierbij werd gezocht in de online databases academic search, Google Scholar, PiCarta op de volgende zoekwoorden: samenwerking, definitie samenwerking, collaboration alsmede ook in de database van Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. Ook werd gezocht naar literatuur over vormen van samenwerking, hierbij werd eveneens in dezelfde databases gezocht op de volgende zoekwoorden: samenwerkingsvormen, organisatievormen samenwerking, manieren om samen te werken. Vervolgens werd gezocht naar factoren welke volgens de literatuur van belang zijn voor een goede samenwerking. Hierbij werd eveneens in dezelfde databases gezocht naar literatuur op het gebied van organisatiekunde en verandermanagement door te zoeken op de volgende zoekwoorden: kritieke factoren samenwerken, succesfactoren samenwerking, critical factors coöperation, succes factors coöperation. Daarnaast werd ook in de mediatheek van de CHE gezocht naar Christelijke literatuur over samenwerkingsverbanden tussen kerkgemeenschappen en werd nagegaan wat hierbij volgens verschillende christelijke auteurs van belang is. Op basis hiervan werden vervolgens acht belangrijke factoren voor een goede samenwerking geïdentificeerd.

3.2 Aard van onderzoek, onderzoekspopulatie en selectie van respondenten

Aangezien het doel van dit onderzoek is om bij twee specifieke organisaties na te gaan wat de invloed van verschillende succesfactoren is op hun onderlinge samenwerking, waarbij er geen grote externe onderzoekspopulatie is, werd er gekozen voor een diagnostisch kwalitatief onderzoek. Hierbij is het vooral van belang om contextuele informatie naar boven te halen en te analyseren aan de hand van de in het literatuuronderzoek gevonden theorieën. Een goede methode voor het verzamelen van rijke data is hierbij de inzet van semigestructureerde interviews. Er werd bij dit onderzoek gekozen voor semigestructureerde interviews, aangezien deze enerzijds de mogelijkheid bieden om door te vragen en extra relevante contextuele informatie te verkrijgen en anderzijds de mogelijkheid om deze informatie op een structurele manier te ordenen. Hierbij werden dertien semigestructureerde interviews

afgenomen. Zo werden allereerst de twee voorgangers van beide kerken, een ouderling van de Shalomkerk, de voorzitter van de Eglise, een predikant van de Shalomkerk geïnterviewd. Deze respondenten werden gekozen aangezien zij direct betrokken zijn bij het opzetten en implementeren van de beoogde samenwerking. Daarnaast werden zes kerkgangers geïnterviewd, waarvan drie van de Shalomkerk en drie van de Eglise. Oorspronkelijk was het plan om zes kerkgangers per kerkgemeenschap te interviewen om een rijker beeld te krijgen, maar dit bleek in de praktijk, ondanks meerdere pogingen om de responsratio te verhogen niet haalbaar. Verder werden ook twee initiatiefnemers van twee succesvolle samenwerkingsverbanden tussen twee kerkgemeenschappen geïnterviewd om te achterhalen wat de Eglise en de Shalomkerk van deze samenwerkingsverbanden kan leren. Hierbij werd ervoor gekozen om de initiatiefnemer van het samenwerkingsverband tussen Gereja Kristen Indonesia Nederland 'GKIN' en de Marcuskerk 'Den Haag' te interviewen alsook de initiatiefnemer van het samenwerkingsverband tussen de Havenkerk en de Arabische gemeenschap te Den Haag. Er werd hierbij gekozen voor deze twee samenwerkingsverbanden, aangezien de onderzoeker de indruk kreeg dat deze samenwerkingsverbanden vruchtbaar zijn.

3.3 Dataverzameling

Om data te verzamelen voor het beantwoorden van de eerste deelvraag, wat redenen zijn voor de Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk om samen te werken, werden vier semigestructureerde interviews afgenomen met de voorgangers van beide kerkgemeenschappen, de voorzitter van de Eglise en een ouderling van de Shalomkerk. Hierbij werd gebruik gemaakt van een topiclijst welke gebaseerd is op de in de literatuur gevonden redenen van samenwerking (zie bijlagen 1). Deze interviews werden opgenomen met een Android smartphone. Verder werd voor afname van deze interviews toestemming gevraagd aan de respondenten om deze op te nemen. Ook werd hen verzekerd dat de verzamelde data vertrouwelijk en anoniem verwerkt worden, zodat zij vrijelijk konden spreken.

Voor het verzamelen van data voor het beantwoorden van de tweede deelvraag, welke vorm van samenwerking door beide partijen worden gezocht werden eveneens op dezelfde wijze semigestructureerde interviews met de respondenten van deelvraag een afgenomen, met als verschil dat hierbij de topic list was gebaseerd op de in de literatuur gevonden vormen van samenwerking (zie bijlage 1)

Vervolgens werden voor het verzamelen van dat voor het beantwoorden van de derde deelvraag, in hoeverre factoren voor een goede samenwerking aanwezig zijn bij beide organisaties, eveneens semigestructureerde interviews afgenomen. In dit geval werden echter naast de voorgangers, de ouderling en de voorzitter ook zes kerkgangers geïnterviewd, waarvan drie van de Eglise en drie van de Shalomkerk. Hierbij werd evens dezelfde procedure gevolgd als bij deelvraag een en twee.

Daarnaast was in dit geval de topiclijst gebaseerd op factoren die volgens de literatuur van invloed zijn op een goede samenwerking.

Tot slot werd voor het verzamelen van data van de vierde deelvraag, wat best practices van andere samenwerkingsverbanden zijn waar dit samenwerkingsverband van kan leren, twee semigestructureerde interviews afgenomen met twee succesvolle samenwerkingsverbanden tussen kerkgemeenschappen. De topiclijst voor deze semigestructureerde interviews werd hierbij gebaseerd op de in de literatuur gevonden vormen en factoren voor een goede samenwerking, zodat op basis hiervan kon worden vastgesteld hoe het samenwerkingverband per factor zou kunnen worden verbeterd (zie bijlage 2).

3.4 Data-analyse

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag, wat redenen zijn voor de Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk om samen te werken, werden de semigestructureerde interviews allereerst uitgeschreven en vervolgens ingeladen in het softwareprogramma MaxQDA voor het uitvoeren van kwalitatieve data-analyse. Vervolgens werden deze resultaten gelabeld met een codering welke gebaseerd is op de in de literatuur gevonden redenen van samenwerking. Na het labelen werden vervolgens de onderlinge resultaten met elkaar vergeleken en beoordeeld op consistentie.

Voor het verzamelen van data voor het beantwoorden van de tweede deelvraag, welke vorm van samenwerking door beide partijen worden gezocht en de derde deelvraag, in hoeverre factoren voor een goede samenwerking aanwezig zijn bij beide organisaties, werd dezelfde procedure van dataanalyse gevolgd als bij deelvraag een met als verschil dat hierbij werd gelabeld met een codering respectievelijk op basis van de in de literatuur gevonden vormen van samenwerking en factoren die van invloed zijn op een goede samenwerking.

Tot slot werd voor het analyseren van de data voor de beantwoording van de vierde deelvraag. Wat best practices van andere samenwerkingsverbanden zijn waar dit samenwerkingsverband van kan leren, eveneens de semi-gestructureerde interviews uitgeschreven. Gezien het kleine aantal van twee werden deze echter niet via MaxQDA geanalyseerd, maar onderling met elkaar vergeleken.

3.5 Betrouwbaarheid en validiteit

Allereerst is getracht om de validiteit van dit onderzoek te waarborgen door het uitvoeren van een uitgebreid literatuuronderzoek waarbij verschillende theorieën en factoren met elkaar werden vergeleken die volgens de christelijke literatuur en literatuur op het gebied van organisatie- en verandermanagement van invloed zijn op samenwerkingverbanden. Vervolgens werden op basis van de hier gevonden inzichten vragen opgesteld voor de semigestructureerde interviews. Aangezien dit onderzoek een kwalitatief onderzoek betreft, heeft dit verder bepaalde consequenties

voor de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek. Zo kan er allereerst sprake zijn van deelnemersvertekening. Dit houdt in dat vragen van het onderzoek anders worden begrepen door de respondenten of dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven of antwoorden vanuit een bepaald belang (Verhoeven 2011, p. 302). Om dit zoveel mogelijk te voorkomen heeft het onderzoek daar waar mogelijk doorgevraagd om meer helderheid over bepaalde antwoorden te krijgen. Ook werd geprobeerd om de vragen zoveel mogelijk te vertalen naar de belevingswereld van de respondenten. In de praktijk bleek dit echter niet altijd mogelijk aangezien het denkkader waar vanuit de vragen werden gesteld niet altijd door de respondenten werden begrepen. Verder kan er in dit onderzoek ook sprake zijn van waarnemersvertekening. Dit houdt in dat antwoorden van respondenten anders worden geïnterpreteerd door de onderzoeker dan bedoeld door de respondenten (Verhoeven, 2011, p. 304). Daarnaast werd het beoogde aantal respondenten van vijftwintig, wat over het algemeen wordt gezien als een voldoende groot aantal voor het optreden van verzadiging van informatie, helaas niet gehaald (Verhoeven, 2011, p. 229) en dit heeft ook gevolgen voor de betrouwbaarheid en van dit onderzoek. Toch is het aantal van dertien semigestructureerde voldoende om een rijk beeld te krijgen omtrent het vraagstuk van dit onderzoek²². Verder werd gepoogd om de betrouwbaarheid van dit onderzoek zoveel mogelijk te waarborgen door zoveel mogelijk antwoorden van respondenten met elkaar te vergelijken en te beoordelen op consistentie.

3.6 Afbakening en beperkingen

Aangezien dit onderzoek kwalitatief van aard zijn de resultaten niet generaliseerbaar en alleen geldig binnen de context van het samenwerkingsverband van de Eglise en de Shalomkerk. Daarnaast wordt dit onderzoek beperkt door tijd. Hierdoor werd slecht eenmalig een meting verricht, Ook is dit onderzoek beperkt valide en betrouwbaar gezien het kwalitatieve en verkennende karakter hiervan. Verder richt dit onderzoek zich niet op het uitwerken van een implementatieplan voor de beoogde samenwerking. Het onderzoek richt zich namelijk slechts op het formuleren van een voorzichtig advies met betrekking tot de haalbaarheid van het samenwerkingsverband en welke factoren hierbij mogelijk extra aandacht verdienen.

²² Verhoeven, (2011) omschrijft dat soms bij 10 interviews al voldoende is. Dat betekent dat je geen echt nieuwe informatie meer hoort, p. 229

4 Resultaten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het praktijkonderzoek gepresenteerd. Hierbij zal allereerst in paragraaf 4.2 worden ingegaan op redenen van de Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk om samen te werken. Vervolgens zal in paragraaf 4.3 worden besproken welke organisatievorm relevant is voor het samenwerkingsverband. Hierna zal in paragraaf 4.4 dieper worden ingegaan in hoeverre de verschillende in de literatuur gevonden succesfactoren voor samenwerken aanwezig zijn of in potentie aanwezig zijn voor het beoogde samenwerkingsverband. Vervolgens zullen in 4.5 enkele best practices aan bod komen met betrekking tot op welke wijze het samenwerkingsverband de beste vorm zou kunnen krijgen.

4.2 Redenen om samen te werken

Uit het praktijkonderzoek is gebleken dat alle in de literatuur gevonden redenen voor kerkgemeenschappen om samen te werken ook van toepassing zijn voor het samenwerkingsverband tussen de Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk.

Zo blijkt dat de zowel leden van Eglise en de Shalomkerk vinden dat het goed is om met elkaar samen te werken uit de religieuze overtuiging dat het doel van het christelijke geloof is om mensen met elkaar te verbinden. Zo gaf de predikant van de Shalomkerk aan dat allen één te zijn, geïnspireerd door zijn Heilige Geest, dat het doel van Christus was om alle mensen tot zijn leerlingen en volgelingen te maken. Verder gaf de ouderling van Shalomkerk aan dat beide geloofsgemeenschappen de Bijbel als uitgangspunt van het geloof zien (zie interview 3 & 5 bijlage 2). Ook een kerkganger van de Shalomkerk was het hiermee eens en benadrukte dat beide kerkgemeenschappen dezelfde God aanbidden. Ook de voorzitter van de Eglise gaf aan dat beide gemeenschappen door elkaar verbonden worden in hun gemeenschappelijke geloof in Jezus Christus.

Verder bleek ook verrijking door culturele uitwisseling een reden voor samenwerking te zijn. Door de voorganger van de Shalomkerk echter eerder als een voorwaarde dan als een reden voor een goede samenwerking gezien (zie interview 2, bijlage 2). Daarentegen ziet de voorzitter het samenwerkingsverband als een culturele verrijking voor beide geloofsgemeenschappen, aangezien de Eglise geworteld is in een Afrikaanse cultuur en de Shalomkerk in de Nederlandse cultuur (zie interview 4, bijlage 2).

Ook van elkaar leren, bleek een reden voor samenwerking te zijn en enigszins te overlappen met de reden van culturele verrijking. Zo gaf de voorganger van de Shalomkerk aan dat cultuuruitwisseling helpt om van elkaar te leren. Zo denkt zij dat de kerkgemeenschap van de Shalomkerk van Afrikanen zou kunnen leren om op een

spontane manier het woord van God aan mensen te brengen. Daarnaast gaf de voorganger van de Eglise aan samenwerken de nieuwsgierigheid en leergierigheid van mensen prikkelt.

Verder waren de twee voorgangers en voorzitter en ouderling van zowel de Shalomkerk als de Eglise het erover eens dat het teruglopend kerkbezoek een belangrijke reden is om samen te werken. Zo gaf de voorganger van de Shalomkerk aan dat als niets wordt ondernomen over tien jaar de Shalomkerk volgens hem niet meer zou worden gebruikt als kerk. Verder gaf de voorzitter van de Eglise aan dat twee samen sterker zijn dan één. Ook vindt hij dat christenen in de minderheid zijn in de samenleving en denkt hij dat door de samenwerking teruglopend kerkbezoek kan worden tegengegaan.

Tot slot bleek ook uit de data dat het niet uitstralen van verdeeldheid naar de buitenwereld als een reden om samen te werken werd gezien. Zo gaf de voorganger van de Eglise aan dat door samen op te trekken beide kerkgemeenschappen kunnen laten zien dat zij christenen zijn ondanks het verschil in denominatie (zie interview 1, bijlage 2). De voorganger van de Shalomkerk is het hiermee eens en legt uit dat de door samen te werken blijkt dat beide kerkgemeenschappen toch een zijn vanwege de katholiciteit (zie interview 2, bijlage 2)

4.3 Gewenste vorm van samenwerking

Verder is uit het praktijkonderzoek gebleken dat de samenwerkingsvorm die beide kerkgemeenschappen zoeken kan worden getypeerd als de samenwerkingsvorm van gesynchroniseerde samenwerking oftewel als een partnerschap. Er bleek na het labellen van de interviews namelijk dat geen van de opmerkingen van de respondenten over de gewenste samenwerkingsvorm in een andere categorie dan die van de gesynchroniseerde samenwerking kon worden geplaatst, aangezien het gewenste samenwerkingsverband volgens de respondenten gericht is op het ondernemen van gezamenlijke activiteiten. Zo gaf de voorzitter van de Eglise aan een partnerschap voor zich te zien waarbij gezamenlijke activiteiten worden ondernomen door de wijk met de wijk. Ook de voorganger van de Eglise lijkt dat het partnerschap van alle door de onderzoeker voorgelegde samenwerkingsvormen de meest geschikte manier om de krachten te bundelen (zie interview 1, 4, bijlagen 2). Verder is het de visie van de predikant van de Shalomkerk dat mensen eerst elkaar dienen te leren kennen om vervolgens de samenwerking meer vorm te geven door middel van gezamenlijke activiteiten (zie interview 3, bijlagen 2). Hier vult de voorganger van de Shalomkerk bij aan de samenwerking de beste vorm kan worden gegeven door middel van gemeenschappelijke doelen (zie interview 2, bijlagen 2).

4.4 Mate waarin factoren voor een goede samenwerking aanwezig zijn

4.4.1 Leiderschap

Allereerst kan uit het praktijkonderzoek worden geconcludeerd dat bij de vormgeving van het samenwerkingsverband het belang van goed leiderschap wordt onderkend en dat hierbij net als in de literatuur onder goed leiderschap met name transformationeel, dienend leiderschap wordt gezien. Zo gaf de voorganger van de Shalomkerk aan dat volgens haar leiderschap van onder, oftewel een bottom-up benadering het beste is, aangezien de activiteiten gedragen zullen worden door de vrijwilligers (zie interview 2, bijlagen 2). Daarnaast gaf de voorganger van de Eglise ook aan dat goed leiderschap belangrijk is en dan vooral dienend leiderschap welke de leden weet te bemoedigen om samen te werken (zie interview 1, bijlagen 2). Ook een gemeentelid van de Shalomkerk geeft aan dat goed leiderschap van belang is en dan met name dienend leiderschap (zie interview 6, bijlagen 2).

Verder geeft de voorzitter van de Eglise aan een voorstander van integraal leiderschap te zijn waarbij transformationeel en management leiderschap met elkaar worden gecombineerd (zie interview 4, bijlagen 2). Een gemeentelid van de Eglise bleek echter een voorstander te zijn van leiderschap met een duidelijk hiërarchie en een ander gemeentelid gaf aan dat leiderschap van belang is om de belangen van beide gemeenschappen te kunnen dienen (zie interview 9, bijlagen 2). Ook een ouderling van de Shalomkerk gaf aan dat leiderschap met een duidelijke hiërarchie van belang, aangezien hij een voorstander is van een stevig kader dat regelmatig overleg voert (zie interview 5, bijlagen 2).

4.4.2 Heterogeniteit

Verder blijkt uit het praktijkonderzoek dat beide partijen redelijk heterogeen zijn, wat een bevorderende factor voor de beoogde samenwerking is. Hierbij blijkt uit het onderzoek dat beide partijen in cultureel opzicht, religieuze beleving en demografisch opzicht van elkaar verschillen.

Zo zijn er volgens beide partijen allereerst culturele verschillen, aangezien de kerkgangers van de Eglise een Congolese achtergrond hebben en de kerkgangers van de Shalomkerk een Nederlandse achtergrond. Zo geeft een gemeentelid van de Eglise aan dat beide gemeenschappen in cultureel opzicht van elkaar verschillen omdat de Eglise een 'Congolese' kerk is (zie interview 11, bijlagen 2). Ook de voorganger van de Eglise denkt dat er een cultureel verschil is tussen beide groepen (zie interview 1, bijlagen 2). Ook een ouderling van de Shalomkerk ziet culturele verschillen tussen beide groepen. Hiernaast vindt ook een ander gemeentelid van de Shalomkerk dat er verschillen zijn tussen beide groepen in cultureel opzicht vanwege de taal en wereldbeleving. Naast culturele verschillen, verschillen beide groepen

volgens de meeste respondenten ook in religieus opzicht, en dan met name in de manier waarop beide groepen geloof beleven. Zo geven zowel de voorganger als de voorzitter van de Eglise aan dat onder invloed van cultuurverschillen in religieus opzicht de manier van geloofsbeleving verschilt. Tot slot vindt een ouderling van de Shalomkerk dat beide kerkgemeenschappen verschillen in de manier waarop zij de boodschap van Christus uitdragen. Verder blijkt uit het praktijkonderzoek dat beide kerkgemeenschappen in demografisch opzicht van elkaar verschillen, waarbij de gemiddelde leeftijd van de kerkgangers van de Shalomkerk hoger is dan die van de Eglise. Zo geven de voorzitter van de Eglise, een predikant en een gemeentelid van de Shalomkerk, aan dat volgens hen beide gemeenschappen qua leeftijd van elkaar verschillen waarbij de predikant opmerkt dat de gemeenteleden van de Shalomkerk gemiddeld wat ouder zijn (zie interview 3, bijlage 2).

4.4.3 Belang van beide partijen

Uit het praktijkonderzoek is verder gebleken dat door samen te werken verschillende belangen van beide partijen kunnen worden gediend. Hierbij zijn er een aantal overlappende belangen alsook een aantal niet overlappende belangen gevonden.

Een overlappend belang is hierbij dat door samen te werken beide partijen geloven beter in staat te zijn om de missionaire doelstelling, namelijk andere mensen te helpen in de wijk, te kunnen verwezenlijken. Zo gaf bijvoorbeeld de voorganger van de Shalomkerk aan dat zij denkt dat door de samenwerking het diaconale belang van de Shalomkerk om anderen te helpen beter kan worden gediend (zie interview 2, bijlagen 2). De voorganger van de Eglise is het hiermee eens, en geeft aan dat door samen te werken hij gelooft dat de Eglise beter haar missionaire missie om anderen te helpen kan vervullen. Verder is een gezamenlijk doel dat is gevonden dat beide partijen denken dat door de beoogde samenwerking de rol van beide kerken kan worden versterkt in het bewonersplatform Tolerantie Bouwlust. Zo gaven zowel de predikant van de Shalomkerk als een kerkganger van de Eglise aan dat zij denken dat hun rol in dit bewonersplatform door samen te werken zou kunnen worden versterkt (zie interview 3 en 10, bijlagen 2)

Daarnaast is een overlappend belang dat beide partijen graag de relatie met elkaar willen versterken. Zo gaven zowel de predikant en een kerkganger van de Shalomkerk alsook een kerkganger van de Eglise aan dat zij denken dat door samen te werken zij de relatie tussen de Shalomkerk en de Eglise kunnen versterken (zie interview 3, 7 en 9, bijlagen 2).

Verder blijkt dat respondenten van de Shalomkerk denken dat door samen te werken de kerkgangers van de Shalomkerk hun inzicht in andere culturen kan vergroten. Zo gaven zowel een ouderling als een kerkganger van de Shalomkerk aan dat zij

verwachten dat door samen te werken hun kennis van andere culturen kan worden vergroot.

Het netwerk kan worden vergroot alsook dat er kosten kunnen worden bespaard bij het gebruik van ruimtes. En tot slot denkt de predikant van de Shalomkerk dat door samen te werken kosten kunnen worden bespaard op het gebruik van de ruimte en vond een ouderling dat door samen te werken het netwerk van de Shalomkerk kan worden vergroot.

4.4.4 Ambitie

Verder is uit het praktijkonderzoek gebleken dat het lastig vast is te stellen in hoeverre het ambitieniveau van beide partijen overeenkomt, maar dat deze ambitie vooral op missionair gebied ligt. Daarnaast is gebleken dat respondenten van de Shalomkerk denken dat het dit ambitieniveau nog moet groeien onder kerkgangers terwijl respondenten van de Eglise over het algemeen denken dat er voldoende ambitie aanwezig is.

Dat het lastig is om vast te stellen in hoeverre het ambitieniveau van beide partijen overeenkomt blijkt onder andere uit het feit dat dit volgens een kerkganger van de Eglise waar hij geen antwoord op heeft (zie interview 9, bijlagen 2) Dat het ambitieniveau vooral op missionair gebied ligt blijkt uit het feit dat zowel twee kerkgangers en de predikant van de Shalomkerk als de voorzitter en een kerkganger van de Eglise benadrukken dat beide partijen met name de ambitie hebben om op missionair gebied samen te werken (zie interview 3, 6, 8, 4, en 10, bijlagen 2). Verder blijkt dat respondenten van de Shalomkerk denken dat de ambitie nog bij de gemeenteleden moet groeien onder andere uit het feit dat zowel de voorganger als een kerkganger van de Shalomkerk dit hebben gezegd (zie interview 2, en 8, bijlagen 2). Aan de andere kant denken zowel de voorganger van de Eglise als een kerkganger dat er voldoende ambitie aanwezig is bij beide partijen. Deze kerkganger schat zelfs dat het ambitieniveau voor beide partijen honderd procent is (zie interview 11, bijlagen 2).

4.4.5 Vertrouwen

Uit het praktijkonderzoek blijkt verder dat er een voldoende grote basis van vertrouwen is tussen de leiding van beide kerkgemeenschappen. De meningen zijn echter verdeeld over in hoeverre de kerkgangers van beide kerkgemeenschappen vertrouwen hebben in de samenwerking. Zo geven zowel de voorzitter van de Eglise als een kerkganger van de Shalomkerk aan dat zij denken dat de leiders van beide kerken wel vertrouwen hebben in het samenwerkingsverband, maar dat de kerkgangers dit nog moeten krijgen. Verder denken zowel de voorzitter van de Eglise als de voorganger van de Shalomkerk vertrouwen in de samenwerking nog kan groeien onder de gemeenteleden, aangezien dit een proces is. Aan de andere kant vinden verschillende kerkgangers echter dat er voldoende vertrouwen is bij beide partijen om samen te werken. Volgens een kerkganger van de Eglise blijkt dit uit de open en duidelijke communicatie tussen beide partijen (zie interview 10, bijlagen 2) ,

doordat beide partijen het Christelijke geloof hebben of doordat de voorganger van de Shalomkerk ook in de Eglise preekt. En volgens een kerkganger van de Shalomkerk blijkt dat er voldoende vertrouwen is uit het feit dat beide partijen met elkaar in gesprek zijn om samen te werken (zie interview 7, bijlagen 2). Wel merkt een kerkganger van de Eglise op dat in hoeverre er werkelijk vertrouwen bestaat tussen beide partijen nog duidelijk moet worden bij een daadwerkelijke samenwerking (zie interview 9, bijlagen 2).

4.4.6 Communicatie

Uit het praktijkonderzoek blijkt verder dat het belang van een goede communicatie voor het slagen van het samenwerkingsverband door beide partijen wordt onderkend en dat communicatieproblemen zouden kunnen ontstaan vanwege religieuze, culturele, sociale of economische verschillen tussen beide gemeenten. Daarnaast zijn de meeste respondenten van mening dat vooral persoonlijk face-to-face communicatie van belang is. Zo geeft de voorganger van de Shalomkerk aan dat volgens haar goede communicatie belangrijk is en dat het hierbij het van belang is om elkaar te ontmoeten naast communicatie per email voor de zondagsbrief (zie interview 2, bijlagen 2). Ook de predikant van de Shalomkerk is een voorstander van persoonlijke ontmoetingen. Hierbij is volgens hem het echter van belang om eerst overleg op bestuurlijk niveau te voeren en vervolgens te zorgen voor persoonlijke ontmoetingen via werkgroepen en uiteindelijk voor persoonlijke ontmoetingen tussen beide gemeenten. Wel voorziet hij dat er communicatieproblemen zouden kunnen ontstaan vanwege religieuze, culturele, sociale, economische verschillen tussen beide gemeenten (zie interview 3, bijlagen 2). Daarom is het volgens hem van belang om voor het samenwerkingsproces centraal te stellen en om gebruik te maken van professioneel advies of begeleiding. Ook een ouderling van de Shalomkerk vindt het van belang dat communicatie vooral plaatsvindt via face-to-face ontmoetingen en dat hierbij allereerst op bestuurlijk niveau beide partijen elkaar beter leren kennen. Ook onderstreept hij het belang van gemeenschappelijke vergaderingen om de samenwerking gestalte te kunnen geven. Tot slot geeft ook een kerklid aan dat volgens hem persoonlijke ontmoetingen belangrijker zijn dan communicatie per mail of per telefoon, al denkt een ander kerklid dat de meeste communicatie telefonisch of per email zal zijn.

Net als de predikant van de Shalomkerk voorziet echter de voorganger van de Eglise ook problemen in de communicatie. Volgens hem gaan Afrikanen namelijk flexibeler om met het begrip 'tijd' dan Nederlanders, voor wie het efficiënt gebruik maken van tijd belangrijker is (zie interview 1, bijlagen 2). Daarnaast vindt de voorzitter van de Eglise net als de predikant en de ouderling van de Shalomkerk dat een goede communicatie begint bij de leiders en daarna pas bij de kerkgangers. Een kerkganger van de Eglise zou aan de andere kant juist willen dat de kerkgangers al vanaf het begin betrokken worden in de communicatie over het

samenwerkingsverband en is een voorstander dat de vergaderingen hierover toegankelijk zijn voor alle leden van beide kerken (zie interview 9, bijlagen 2). Tot slot is ook een kerkganger, net als de meeste respondenten van de Shalomkerk, een voorstander van face-to-face communicatie boven email, aangezien woorden vaak verkeerd geïnterpreteerd kunnen worden. Zij verwacht echter dat de meeste communicatie per email zal verlopen.

4.4.7 Nakomen van afspraken

Verder blijkt uit het praktijkonderzoek dat beide partijen over het algemeen positieve verwachtingen hebben over de mate waarin gemaakte afspraken zullen worden nagekomen. Ook onderkennen zij het belang hiervan voor een goede samenwerking. Wel is het hiervoor volgens verschillende respondenten van belang dat er voldoende ambitie, vertrouwen, leiderschap is en dat de samenwerking in het belang van beide partijen is waarbij er sprake is van een gelijkwaardig samenwerkingsverband met een evenwichtige taakverdeling.

Zo verwacht de voorganger van de Shalomkerk dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen. Volgens de predikant van de Shalomkerk is het voor het nakomen van afspraken echter wel van belang dat beide partijen achter het samenwerkingsverband staan en hier enthousiast over zijn. Een kerklid van de Eglise denkt echter dat beide partijen dat zijn en verwacht dat daarom beide partijen zich aan hun afspraken zullen houden.

Daarnaast denkt de voorzitter van de Eglise dat beide partijen elkaars afspraken zullen nakomen wanneer er voldoende vertrouwen tussen beide partijen is. Ook een ouderling van de Shalomkerk dat afspraken zullen worden nagekomen indien beide partijen voldoende vertrouwen in elkaar hebben en volgens een kerklid van de Shalomkerk is er voldoende vertrouwen waardoor zij verwacht dat gemaakte afspraken zullen worden nagekomen. Verder geeft een kerklid van de Shalomkerk aan dat volgens hem inspirerend leiderschap van belang is om ervoor te zorgen dat gemaakte afspraken worden nagekomen. Daarnaast ziet een ander kerklid van de Shalomkerk het nakomen van afspraken als een voorwaarde voor een goede samenwerking (zie interview 7, bijlagen 2).

Verder verwacht de voorganger van de Eglise dat beide partijen afspraken zullen nakomen wanneer de belangen van beide partijen worden gediend. Hij verwacht echter ook dat niet altijd afspraken zullen worden nagekomen en niet zullen lopen zoals verwacht en dat het dan belangrijk is om te praten (zie interview 1, bijlagen 2). Een kerklid van de Eglise denkt hierbij verder dat de beoogde samenwerking in het belang is van beide partijen en dat daarom beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen. Tot slot geeft een kerklid van de Eglise nog aan dat zij denkt dat voor het nakomen van afspraken er sprake moet zijn van een gelijkwaardige samenwerking met een goede taakverdeling (zie interview 10, bijlagen 2).

4.4.8 Gezamenlijke activiteiten

Tot slot blijkt uit het praktijkonderzoek dat er reeds al verschillende gezamenlijke activiteiten zijn alsook geplande activiteiten, wat een positieve factor voor de kans van slagen van het beoogde samenwerkingsverband is. Gezamenlijke activiteiten die reeds worden ondernomen zijn hierbij een festival in de wijk, vrijwilligerswerk bij de voedselbank, het wisselen van predikanten. Verder zijn mogelijk geplande gezamenlijke activiteiten het opvoeren van gezamenlijke diensten, het vieren van gezamenlijke christelijke feesten, een sportdag voor jongeren en meer aandacht voor armoedebestrijding en bezoeken aan bejaarden.

Zo werd het festival in de wijk als gezamenlijke activiteit genoemd door de voorzitter, ouderling en verschillende kerkleden van beide kerken. Verder werd het vrijwilligerswerk bij de voedselbank door de predikant, ouderling van de Shalomkerk en de voorganger en twee kerkleden van de Eglise genoemd als een belangrijke huidige gezamenlijke activiteit. Daarnaast werd het wisselen van predikanten genoemd door de predikant, een ouderling en een kerklid van de Shalomkerk en door de voorzitter en twee kerkleden van de Eglise genoemd. Verder werden de gezamenlijke diensten door alle respondenten van zowel de Shalomkerk als de Eglise genoemd als een belangrijke gezamenlijke activiteit.

Wat betreft geplande gezamenlijke activiteiten werd verder het opvoeren van de frequentie van de gezamenlijke diensten genoemd door de voorganger, predikant, een ouderling en een kerklid van de Shalomkerk alsmede ook door voorganger, voorzitter en twee kerkleden van de Eglise. Daarnaast is een kerklid van Eglise, een jongere, een voorstander van gezamenlijke jongerendiensten (zie interview 9, bijlagen 2). Ook werd het gezamenlijk vieren van christelijke feesten zoals Kerst, Pasen en Pinksteren als een mogelijke gezamenlijke activiteit door een ouderling van de Shalomkerk en een kerklid van de Eglise (zie interview 5 en 10, bijlagen 2).

Tevens zijn verschillende kerkleden van de Eglise een voorstander van een gezamenlijke sportdag. Deze activiteit werd echter niet door leden van de Shalomkerk genoemd. Verder werd armoedebestrijding door alle respondenten van de Shalomkerk genoemd alsmede de voorganger en een kerklid van de Eglise (zie interview 1, 3 en 10, bijlagen 2). Tot slot werd het bezoeken van bejaarden nog genoemd door de voorganger van de Eglise als een mogelijke toekomstige gezamenlijke activiteit genoemd

4.5 Best practices van andere samenwerkingsverbanden

4.5.1 Inleiding

Nu is vastgesteld in hoeverre verschillende factoren voor een goede samenwerking aanwezig zijn voor de beoogde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk zullen hieronder twee succesvolle samenwerkingsverbanden allereerst kort worden besproken. Hierna zal vervolgens worden nagegaan wat de Eglise en de Shalomkerk hiervan kunnen leren met betrekking tot hun samenwerkingsverband.

4.5.2. Samenwerkingsverband van GKIN met de Marcuskerk.

Marcuskerk met GKIN (GKIN, Hauw Hans).

De Gereja Kristen Indonesia Nederland (GKIN) of Indonesisch-Nederlands Christelijke Kerk manifesteert zich sinds 7 juli 1985 als een kerk in Nederland met het doel het Evangelie van Jezus Christus te verkondigen en pastorale zorg te bieden, in het bijzonder aan broeders en zusters uit Indonesië, die een andere geloofsbeleving hebben dan de Nederlanders.

Het fundament van de GKIN is Jezus Christus, Heer en Hoofd der Kerk, zoals vervat in de Bijbel - het Oude en Nieuwe testament - Gods woord.

De gemeente is ontstaan uit mensen afkomstig van verscheidene bevolkingsgroepen van Indonesië, Indische Nederlanders en Nederlanders, die door omstandigheden een affiniteit met Indonesië hebben.

De GKIN is een geheel onafhankelijke en zelfstandige kerk in Nederland. Wat haar denominatie betreft kan de GKIN tot de kerken van reformatische signatuur gerekend worden. Verder zijn enige evangelische invloeden aanwezig. Haar pioniers waren gemeenteleden van de GKI van West-, Midden- en Oost-Java, waar de Hervormde- en Gereformeerde Zending in het verleden gewerkt hebben. Genoemde signatuur komt tot uiting in de prediking, catechese en kerkorde. Daarnaast stelt de GKIN zich open voor gelovigen van andere denominaties, die bij haar ter kerke gaan of zich bij haar willen aansluiten. Dit is onder andere merkbaar in haar avondmaalsviering en lidmaatschap.

De GKIN wil een gastvrije, oecumenische en missionaire kerk zijn²³.

4.5.3 Samenwerkingsverband van de Havenkerk met de Arabische Gemeenschap.

Havenkerk en Arabische gemeenschap (Havenkerk Peter Strating).

De Havenkerk is een Nederlands Gereformeerde Kerk in de binnenstad van Den Haag. Kerngebied van de Havenkerk is de Schilderswijk en Stationsbuurt. De leden van de kerk wonen voornamelijk in deze buurt.

²³ <http://www.gkin.org/main/index.php/onze-organisatie>

De visie van de Havenkerk is om het licht van het evangelie te laten schijnen in de binnenstad van Den Haag zodat mensen daardoor veranderd worden en door de verandering van mensen ook de binnenstad van Den Haag verandert.

De Havenkerk is actief er op gericht om in de binnenstad van Den Haag mensen te bereiken met het evangelie, hen op te wekken tot geloof en hen te bewegen zich aan te sluiten bij de kerk. De kerk is een plek om de Heer te eren en te dienen en te groeien in geloof. Zo staat het in de visie document van de Havenkerk²⁴.

4.5.4 Organisatievorm

Uit het praktijkonderzoek is gebleken dat een goede organisatievorm voor een samenwerking tussen een Nederlandse kerk en een migrantenkerk het partnerschap is. Verder is gebleken dat een dergelijk partnerschap wanneer er voldoende vertrouwen is niet noodzakelijkerwijs op een formele of juridische manier hoeft te worden geregeld. Zo blijkt bijvoorbeeld uit het interview met een ouderling van GKIN dat beide partijen hun samenwerkingsverband als een partnerschap zien welke niet juridisch geregeld is en dat beide partijen hier positief over zijn (zie interview 1, bijlagen 3). Ook de voorganger van de Havenkerk geeft aan dat er bij hun samenwerkingsverband met de Arabische gemeenschap sprake is van een partnerschap welke niet formeel is georganiseerd en noemt geen problemen die hieraan zouden kunnen kleven (interview 2, bijlagen 3).

4.5.5 Leiderschap

Verder is uit het praktijkonderzoek gebleken dat voor het ontwikkelen van goed leiderschap bij een partnerschap het goed werkt wanneer beide leiders elkaar goed leren kennen, elkaar vaak face-to-face ontmoeten en samen afspraken maken. Zo is de ouderling van de GKIN tevreden over het leiderschap van beide kerken en volgens hem is dit goed doordat beide leiders elkaar regelmatig ontmoeten en elkaar goed kennen en vervolgens hun visie doorgeven aan hun leden (interview 1, bijlagen 3). Ook de voorganger van de Havenkerk geeft aan dat voor goed leiderschap voor een samenwerkingsverband het van belang is dat de leiders van beide partijen elkaar goed leren kennen en samen een gedeelde visie ontwikkelen in samenspraak met de achterban van beide partijen (interview 2, bijlagen 3).

4.5.6 Heterogeniteit

Uit het praktijkonderzoek is helaas geen best practice naar voren gekomen ten aanzien van hoe optimaal gebruik te maken van de heterogeniteit van groepen. Beide respondenten bleken deze vraag namelijk helaas anders te interpreteren dan bedoeld.

²⁴ <http://www.dehavenkerk.nl/index.php?page=onzevisie>

4.5.7 Belangen

Verder is uit het praktijkonderzoek gebleken dat het dienen van belangen van beide partijen makkelijker gaat als er gedeelde belangen zijn, zoals het delen van een ruimte of dezelfde missionaire visie. Zo geeft de ouderling van GKIN aan dat zij hetzelfde belang heeft als de Marcuskerk, namelijk om meer als een missionaire gemeente aanwezig te zijn in de wijk en dat hiermee de belangen van beide gemeenten worden vertegenwoordigd (zie interview 1, bijlagen 3). Daarnaast geeft de voorganger van de Havenkerk aan dat de Arabische gemeenschap net als hen gebruik maken van hetzelfde gebouw en dat dit voor de Havenkerk een belangrijke reden is om ook op andere vlakken samen te werken (zie interview 2, bijlagen 3).

4.5.8 Ambities

Daarnaast is uit het praktijkonderzoek gebleken dat ten aanzien van ambities en in hoeverre beide partijen hetzelfde ambitieniveau hebben het van belang is om niet te hoge verwachtingen ten aanzien van de ambities een samenwerkingsverband te hebben, maar vooral op een pragmatische manier per situatie te bekijken hoe op de beste wijze kan worden samengewerkt. Zo geeft de ouderling van GKIN aan dat zij bij hun samenwerking met de Marcus geen hoge ambities hebben gehad en ook geen specifieke doelen hebben gesteld wat zij in de toekomst zouden willen bereiken (zie interview 1, bijlagen 3). Verder is hij van mening dat steeds weer op een pragmatische manier moet worden bekeken wat wel en wat niet werkt. Aan de andere kant geeft hij wel aan dat een gezamenlijke ambitie van belang is, namelijk om samen als Christenen op te treden. Ook de voorganger van de havenkerk gaf aan dat zij geen hoge ambities hadden gesteld bij het aangaan van het samenwerkingsverband.

4.5.8 Vertrouwen

Tevens is uit het praktijkonderzoek gebleken dat een goede manier om vertrouwen te kweken bij een samenwerkingsverband tussen twee kerkgemeenschappen is door eerst vertrouwen te kweken tussen de leiders van gemeenschappen en daarna pas tussen de leden van deze gemeenschappen. Zo gaf de ouderling van GKIN aan dat er een goede vertrouwensband bestaat tussen beiden gemeenten en dat dit zichtbaar wordt bij ontmoetingen met elkaar. Volgens hem is dit vertrouwen eerst ontstaan doordat de leiders een goede vertrouwensband met elkaar hadden opgebouwd en dat deze band vervolgens ook tussen beide gemeentes werd opgebouwd (zie interview 1, bijlagen 3). Ook de voorganger van de Havenkerk gaf aan dat de vertrouwensband tussen hem en de voorganger van de Arabische gemeente een grote rol heeft gespeeld bij het tot stand komen van het samenwerkingsverband (zie interview 2, bijlagen 3).

4.5.9 Communicatie

Uit het praktijkonderzoek is verder gebleken dat om de communicatie goed te laten verlopen bij een samenwerkingsverband regelmatige overleggen met de leiders van

beide gemeenten van belang is en dat zij vervolgens hetgeen is gecommuniceerd op een goede manier dienen over te brengen op hun gemeenten. Zo gaf de ouderling van GKIN aan dat er volgens hem goede communicatie is tussen beide gemeenten en dat hiervoor volgens hem regelmatig overleg per telefoon of korte ontmoetingen tussen de vertegenwoordigers van beide gemeentes essentieel is (zie interview 1, bijlagen 3). Verder geeft de voorganger van de Havenkerk aan dat hij ook regelmatig communiceert met de voorganger van de Arabische gemeenten en dat zij dan vervolgens de gecommuniceerde informatie doorgeven aan hun gemeentes (zie interview 2, bijlagen 3).

4.5.10 Nakomen van afspraken

Uit het praktijkonderzoek is verder gebleken dat om ervoor te zorgen dat mensen hun afspraken nakomen vertrouwen en goede communicatie een grote rol spelen. Zo geeft de ouderling van GKIN aan dat wanneer beide partijen elkaar vertrouwen zij eerder afspraken zullen nakomen dan wanneer dit niet het geval is (zie interview 1, bijlagen 3). Daarnaast geeft de voorganger van de Havenkerk aan dat het voor het nakomen van afspraken ook van belang is om door goede persoonlijke communicatie verwachtingen op elkaar af te stemmen en dat voordat zij afspraken maken zij elkaar persoonlijk ontmoeten om duidelijke afspraken te maken (zie interview 2, bijlagen 3).

4.5.10 Gezamenlijke activiteiten

Tot slot blijkt uit het praktijkonderzoek dat geschikte gezamenlijke activiteiten om een samenwerking tussen twee kerkgemeenten vorm te geven kunnen bestaan uit gezamenlijke diensten, het organiseren van een gezamenlijke kerstactiviteiten, een bazaar, een gezamenlijke sportdag, een gezamenlijke reis of ontmoetingsdagen waarbij gezamenlijk wordt gegeten. Opvallend is hierbij dat deze activiteiten grotendeels overeenkomen met de beoogde of reeds gedeelde gezamenlijke activiteiten van de Eglise met de Shalomkerk. Zo geven zowel de ouderling van GKIN als de voorganger van de havenkerk aan dat zij een gezamenlijke kerstviering jaarlijks organiseren. Verder geven zij beiden aan ook andere gezamenlijke diensten aan te bieden. Zo geeft de ouderling van GKIN aan dat zij twee keer per jaar een gezamenlijke dienst organiseren. Daarnaast geeft de voorganger van de Havenkerk aan dat zij gezamenlijke gebedsbijeenkomsten en doopdiensten organiseren. Verder geeft de ouderling van GKIN aan dat zij gezamenlijk een bazaar organiseren en in de toekomst een sportdag willen organiseren alsook een gezamenlijke reis naar Israel (zie interview 1, bijlagen 3). Tot slot geeft de voorganger van de Havenkerk aan dat zij ook regelmatig ontmoetingsdagen organiseren waarbij er gezamenlijk wordt gegeten en gezelligheid een grote rol speelt (zie interview 2, bijlagen 3).

4.7 Conclusie

Uit het praktijkonderzoek is allereerst gebleken dat alle in de literatuur gevonden redenen voor kerkgemeenschappen om samen te werken ook van toepassing zijn voor het samenwerkingsverband tussen de Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk zoals: 1) op basis van de religieuze overtuiging dat het doel van het christelijke geloof is om mensen met elkaar te verbinden, 2) verrijking door culturele uitwisseling, 3) van elkaar leren, 4) teruglopend kerkbezoek en 5) het niet uitstralen van verdeeldheid naar de buitenwereld toe. Verder is uit het praktijkonderzoek gebleken dat de samenwerkingsvorm die beide kerkgemeenschappen zoeken kan worden getypeerd als de samenwerkingsvorm van gesynchroniseerde samenwerking oftewel als een partnerschap, aangezien het gewenste samenwerkingsverband volgens de respondenten gericht is op het ondernemen van gezamenlijke activiteiten.

Ook is uit het praktijkonderzoek gebleken dat alle factoren die van invloed zijn voor een vruchtbaar samenwerkingsverband aanwezig zijn of in potentie aanwezig zijn bij het samenwerkingsverband van de Eglise met de Shalomkerk, zoals het onderkennen van het belang van transformationeel dienend leiderschap beide partijen worden gediend. Het bleek echter lastig om vast te stellen in hoeverre het ambitieniveau van beide partijen overeenkomt, maar dat deze ambitie vooral op missionair gebied ligt en nog moet groeien. Ook hebben de leiders vertrouwen in de samenwerking. Alleen zij de meningen verdeeld over in hoeverre de kerkgangers van beide kerkgemeenschappen vertrouwen hebben in de samenwerking. Verder is gebleken dat het belang van een goede communicatie voor het slagen van het samenwerkingsverband door beide partijen wordt onderkend. Wel zouden communicatieproblemen kunnen ontstaan vanwege religieuze, culturele, sociale of economische verschillen tussen beide gemeenten. Ook hebben beide partijen over het algemeen positieve verwachtingen hebben over de mate waarin gemaakte afspraken zullen worden nagekomen. Verder is gebleken dat reeds al verschillende gezamenlijke activiteiten zijn alsook geplande activiteiten, wat een positieve factor voor de kans van slagen van het beoogde samenwerkingsverband is.

Tot slot zijn er in het praktijkonderzoek een aantal relevante best practices gevonden. Zo is allereerst gebleken dat een goede organisatievorm voor een samenwerking tussen een Nederlandse kerk en een migrantenkerk het partnerschap is. Verder is gebleken dat een dergelijk partnerschap wanneer er voldoende vertrouwen is niet noodzakelijkerwijs op een formele of juridische manier hoeft te worden geregeld. Ook is gebleken dat een partnerschap het goed werkt wanneer beide leiders elkaar goed leren kennen, elkaar vaak face-to-face ontmoeten en samen afspraken maken. Verder is gebleken dat het dienen van belangen van beide partijen makkelijker gaat als er gedeelde belangen zijn, zoals het delen van een ruimte of dezelfde missionaire visie. En dat het van belang is om niet te hoge verwachtingen ten aanzien van de ambities bij een samenwerkingsverband te hebben en per situatie te bekijken hoe op

de beste wijze kan worden samengewerkt. Tevens is gebleken dat voor het kweken van vertrouwen het van belang is om eerst vertrouwen te kweken tussen de leiders van gemeenschappen en daarna pas tussen de leden van deze gemeenschappen en dat voor een goede communicatie het van belang is dat de leiders regelmatig met elkaar overleggen. Ook is gebleken dat om ervoor te zorgen dat mensen hun afspraken nakomen vertrouwen en goede communicatie een grote rol spelen. Verder is gebleken dat geschikte gezamenlijke activiteiten om een samenwerking tussen twee kerkgemeenten vorm te geven kunnen bestaan uit: gezamenlijke diensten, het organiseren van gezamenlijke kerstactiviteiten, een bazaar, een gezamenlijke sportdag, een gezamenlijke reis of ontmoetingsdagen waarbij gezamenlijk wordt gegeten. Opvallend is hierbij dat deze activiteiten grotendeels overeenkomen met de beoogde of reeds gedeelde gezamenlijke activiteiten van de Eglise met de Shalomkerk.

5 Conclusie

5.1 Inleiding

De Eglise Evangelique de la Haye “migrantenkerk in Den Haag” een kerk bestaande uit voornamelijk leden met een Congolese etniciteit wil graag haar missionaire missie in haar wijk verstevigen door intensiever samen te werken met de Shalomkerk, een Nederlandse protestantse kerk. Het is echter onduidelijk op welke wijze een dergelijke samenwerking het beste tot stand zou moeten komen om dit tot een succes te maken en welke factoren hierbij een rol spelen. Vandaar dat in dit onderzoek de vraag centraal stond in hoeverre zijn succesfactoren voor samenwerking aanwezig bij het beoogde samenwerkingsverband van de “migrantenkerk” Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk, met het oog om de missionaire presentie in de wijken 'Bouwlust' en 'Vrederust' te verbeteren. Om deze vraag te beantwoorden werd allereerst literatuuronderzoek verricht naar redenen en vormen van samenwerking en wat kritieke factoren voor een succesvolle samenwerking zijn. Vervolgens werd op basis hiervan een kwalitatief onderzoek uitgevoerd met dertien semigestructureerde interviews met leden van beide gemeenten. Aan de hand van dit onderzoek kon vervolgens een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag en werden verschillende aanbevelingen opgesteld.

5.2 Conclusie

5.2.1 Antwoord op hoofdvraag

Uit dit onderzoek is gebleken dat het beoogde samenwerkingsverband van de “migrantenkerk” Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk, met het oog om de missionaire presentie in de wijk te verbeteren een goede kans van slagen heeft, aangezien alle in de literatuur gevonden succesfactoren aanwezig zijn.

5.2.2 Onderbouwing antwoord hoofdvraag

Om tot dit antwoord te komen werd allereerst literatuuronderzoek verricht. Hieruit bleek dat kerkelijke gemeentes de volgende redenen kunnen hebben om samen te werken: 1) theologische redenen ten aanzien van eenheid en katholiciteit, 2) verrijking door culturele uitwisseling, 3) van elkaar leren, 4) teruglopend kerkbezoek en 5) geen verdeeldheid uitstralen. Verder zijn in de literatuur de volgende vormen van samenwerking gevonden: 1) transactionele samenwerking, 2) coöperatieve samenwerking, 3) gecoördineerde samenwerking 4) gesynchroniseerde samenwerking en 5) fusie. Tot slot zijn de volgende factoren gevonden die van invloed zouden kunnen zijn op een goede samenwerking tussen twee kerkgemeenschappen: 1) leiderschap, 2) mate waarin samenwerkende partijen heteroog zijn, 3) mate waarin belangen van beide partijen worden gediend, 4)

mate waarin het ambitieniveau van beide partijen gelijk is, 5) mate van vertrouwen, 6) communicatie, 7) het nakomen van afspraken en 8) de mate waarin er gezamenlijke activiteiten plaatsvinden.

Vervolgens bleek in het praktijkonderzoek dat alle in de literatuur gevonden redenen voor kerkgemeenschappen om samen te werken ook van toepassing zijn voor het samenwerkingsverband tussen de Eglise Evangelique de la Haye en de protestantse Shalomkerk. Verder is uit het praktijkonderzoek gebleken dat de samenwerkingsvorm die beide kerkgemeenschappen zoeken kan worden getypeerd als de samenwerkingsvorm van gesynchroniseerde samenwerking oftewel als een partnerschap, aangezien het gewenste samenwerkingsverband volgens de respondenten gericht is op het ondernemen van gezamenlijke activiteiten. Verder is gevonden dat hiervoor niet noodzakelijkerwijs een formeel juridisch partnerschap nodig is. Ook is uit het praktijkonderzoek gebleken dat alle factoren die van invloed zijn voor een vruchtbaar samenwerkingsverband aanwezig zijn of in potentie aanwezig zijn bij het samenwerkingsverband van de Eglise met de Shalomkerk. Tot slot zijn in het praktijkonderzoek nog een aantal relevante best practices naar voren gekomen waarvan de relevantie nader zal worden toegelicht bij de aanbevelingen.

5.3 Discussie en aanbevelingen

In eerste instantie was het de bedoeling om de hoofdvraag te beantwoorden aan de hand van een enquête. Deze enquête bleek echter onvoldoende valide resultaten op te leveren. Vandaar dat ervoor werd gekozen om extra kwalitatief onderzoek te verrichten aan de hand van dertien semigestructureerde interviews. Het bleek alleen lastig om middels deze interviews mogelijk kritische geluiden over het beoogde samenwerkingsverband boven tafel te krijgen, aangezien de respondenten vooral veel enthousiasme toonden. Verder werden bij dit onderzoek voor het vaststellen van best practices alleen twee initiatiefnemers van een partij van twee samenwerkingsverbanden geïnterviewd en niet de initiatiefnemers van de andere samenwerkende partij van deze samenwerkingsverbanden. Hierdoor zou ook een mogelijk iets te gekleurd positief beeld van deze samenwerkingsverbanden kunnen zijn ontstaan. Het verdient dan ook de aanbeveling om nog verder onderzoek te verrichten naar mogelijke best practices bij samenwerkingsverbanden waarbij alle betrokken partijen van dit samenwerkingsverband worden geïnterviewd.

Daarnaast werd er bij dit onderzoek ervan uitgegaan dat de aanwezigheid van heterogeniteit een positieve factor is voor een samenwerkingsverband, omdat dit in de literatuur als zodanig werd benoemd. Er wordt hierbij echter voorbij gegaan aan het feit dat grote culturele verschillen of verschillende denkbeelden over geloof ook juist tot miscommunicatie en misverstanden kunnen leiden. Vandaar dat vervolgonderzoek zich zou kunnen richten op belemmeringen in plaats van succesfactoren voor de samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk. Verder

richtte dit onderzoek zich vooral op in hoeverre kritieke factoren aanwezig zijn voor een goede samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk, maar niet op in hoeverre dit tot goede resultaten kan leiden in de wijk en in hoeverre de specifieke context van de wijk een factor is die het samenwerken zou kunnen versterken of juist niet. Ook dit zou een onderwerp voor verder onderzoek kunnen zijn.

Ondanks bovenstaande beperkingen konden desalniettemin op basis van dit onderzoek een aantal adviezen worden opgesteld.

Formaliseer het samenwerkingsverband niet, maar hou het informeel

Allereerst is het advies om vooral in eerste instantie op basis van vertrouwen op informele wijze stap voor stap de samenwerking te verstevigen zonder daarvoor de lat te hoog te leggen of een formele juridische vorm te zoeken.

Leiders dienen het voortouw te nemen om elkaar beter te leren kennen

Verder is het van belang dat de leiders van beide gemeenschappen elkaar nog beter leren kennen door elkaar vaak face-to-face ontmoeten en samen afspraken te maken om zo eerst vertrouwen tussen de leiding van beide gemeenschappen te creëren alvorens dit tussen beide gemeenschappen te verstevigen.

Maak het bespreekbaar wanneer afspraken niet worden nagekomen

Ook is het belangrijk om ervoor te zorgen dat beide partijen hun afspraken nakomen. Hierbij is het van belang dat als een partij een afspraak niet nakomt in de ogen van een andere partij, dat hierover wordt gepraat

Leg de nadruk op gedeelde belangen

Tevens dient de nadruk te liggen op gedeelde belangen, zoals het intensiever delen van de ruimte of het versterken van missionaire activiteiten. Hierbij kan worden gedacht aan de al geplande activiteiten zoals gezamenlijke diensten, het organiseren van gezamenlijke kerstactiviteiten, een bazaar, een gezamenlijke sportdag, of ontmoetingsdagen voor ontspanning maar ook aan bijvoorbeeld een gezamenlijke reis of trip.

Benadruk het verbindende aspect van het Christendom

Tot slot is het van belang dat beide gemeenschappen zich bewust blijven van hun religieuze overtuiging dat het doel van het christelijke geloof is om mensen met elkaar te verbinden. Dit kan namelijk kracht geven voor het samenwerkingsverband wanneer er problemen zijn.

Bibliografie

Boeken:

Beukema, J. (2002). *Een kerk be kent kleur: Gemeente-zijn te midden van minima, moslim en migrantenkerk*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Covey, S. (2010). *De zeven eigenschappen van effectief leiderschap*. Amsterdam: Franklin Covey.

De Reuver, R. (2012). *Anders verder: missionair kerk-zijn in een dynamische samenleving*. Amsterdam: Ark Media.

Douglas, T. (1999). *Over leven in de groep: psychologie van het greopslidmaatschap*. Baarn: Intro.

Erwich, R. (2008). *Veelkleurig verlangen: Wegen van missionair gemeente-zijn*. Zoetermeer: BoekCentrum.

Ferrier, K. (2002). *Migrantenkerken*. Kampen: Kok.

Goedee, E. J. (2013). *(Ont) Keten*. Den Haag: Boom Lemma.

Gort, G. (2011). *God in de stad: missionair leven in een stedelijke omgeving*. Amsterdam: Ark media.

Hendriks, J. (2011). *kerk vernieuwing een uitdaging!* Heeswijk: Abdij van Berne.

Hoek, J. (2008). *Geroepen in een nieuwe eeuw: geheim en missie van de gemeente*. Zoetermeer: Boekencentrum.

J. Kronenburg, R. d. (2007). *Wij zijn ook katholiek: Over protestantse katholiciteit*. Heerenveen: Protestantse pers.

Kaats Edwin, O. W. (2014). *Leren samenwerken tussen organisaties: allianties, netwerken, ketens en partnerships*. Deventer: Vakmedianet.

Keller, T. (2014). *Centrum kerk: Het evangelie midden in je stad*. Franeker: Van Wijnen.

Kruis, S. v. (2001). *Geboren in Sion: de relatie tussen de Samen op Weg -kerken, de migrantenkerken en organisaties van christelijke migranten*. Utrecht: MDO.

Lanier, S. (2012). *Waarom zijn wij anders: Praktische inzichten om andere culturen beter te begrijpen*. Almere: Ethos.

Lente, G. v. (1997). *De groep: de kunst met groepen werken*. Utrecht: Het Spectrum B.V.

Mattessich, P. M.-c. (2004). *Collaboration: what makes it work*. Saint Paul: Wilder Publishing Center.

Nullens, P. (2010). *Tussen 2 werelden: een kennismaking met de christelijke theologie*. Almere: Coconut.

Oudenhoven, J. P., & Giebels, E. (2010). *Groepen aan het werk*. Groningen: Noordhoff.

Pluim Irene, K. E. (2002). *Relaties met migrantenkerken: ervaringen en perspectieven*. Utrecht: Kerk in Actie.

Remmerswaal, J. (2013). *Handboek groepsdynamica: een inleiding op theorie en praktijk*. Amsterdam: Nelissen.

Scholten, K. (2011). *Kristallen van samenwerken*. Apeldoorn: Garant.

verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek?* Den Haag: Boom Lemma.

Wright, C. (2010). *The mission of God's people: A Biblical theology of the church's mission*. Michigan: Grand Rapid.

Websites:

<http://www.denhaag.nl/home/bewoners/stadsdelen-en-wijken/escamp/bouwlust-en-vrederust.htm>

<http://www.eglise-kerk.nl>

<http://www.gkin.org/main/index.php/onze-organisatie>

<http://www.dehavenkerk.nl/index.php?page=onzevisie>

<http://www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Visienota%20'De%20hartslag%20van%20het%20leven'.pdf>

Bijlagen 1: vragenlijsten semigestructureerde interviews

A: Interview voorgangers en voorzitters van de Eglise en de Shalomkerk (2+2)

- 1) Wat zijn volgens u de drie belangrijkste redenen voor de voorgestelde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk?
- 2) Welke theologische redenen zijn er voor de Eglise en de Shalomkerk om samen te werken?
- 3) In hoeverre en op welke manier is volgens u culturele uitwisseling een belangrijke reden voor samenwerking?
- 4) In hoeverre en op welke manier is volgens u van elkaar leren een belangrijke reden voor samenwerking?
- 5) In hoeverre en op welke manier is volgens u teruglopend kerkbezoek een belangrijke reden voor samenwerking?
- 6) In hoeverre en op welke manier is volgens u geen verdeeldheid een belangrijke reden voor samenwerking?
- 7) Welke samenwerkingsvormen overweegt in organisatorisch opzicht, en waarom. Welke samenwerkingsvorm heeft hierbij de voorkeur?
- 8) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap en hoe gaan u en uw collega dit leiderschap vormgeven?
- 9) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?
- 10) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?
- 11) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u overeen en waar blijkt dit uit?
- 12) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?
- 13) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?
- 14) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?
- 15) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgeven?

B: Interview kerkgangers van de Eglise en de Shalomkerk (3+4)

- 1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?
- 2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?
- 3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?
- 4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?
- 5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?
- 6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?
- 7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?
- 8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

C: Interview initiatiefnemers succesvolle samenwerkingsverbanden (2)

- 1) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van de juiste samenwerkingsvorm in organisatorisch opzicht en wat werkt hierbij goed en minder goed en waarom?
- 2) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van goed leiderschap en wat werkt hierbij goed en minder goed en waarom? Wat verstaat u hierbij onder goed leiderschap?
- 3) In hoeverre zijn er bij jullie samenwerkingsverband overeenkomsten en verschillen tussen samenwerkende partijen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om hier goed mee om te gaan?

4) In hoeverre worden bij jullie samenwerkingsverband de belangen van beide partijen gediend en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat belangen van beide partijen worden gediend?

5) In hoeverre worden bij jullie samenwerkingsverband de ambities en het ambitieniveau van beide partijen overeen en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen overeenkomstige ambities en hetzelfde ambitieniveau hebben?

6) In hoeverre vertrouwen bij jullie samenwerkingsverband beide partijen elkaar en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen elkaar vertrouwen?

7) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van goede communicatie en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat de communicatie tussen beide partijen goed verloopt?

8) In hoeverre komen bij jullie samenwerkingsverband beide partijen hun afspraken na en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen hun afspraken nakomen?

9) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van gezamenlijke activiteiten en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat voor gezamenlijke activiteiten werken hierbij goed of minder goed en waarom?

Bijlagen 2: interviews met Eglise en de Shalomkerk

1) Interview met Jean Marie

Jean Marie is voorganger van de Eglise

1) Wat zijn volgens u de drie belangrijkste redenen voor de voorgestelde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk?

De drie belangrijkste redenen voor samenwerking met de Shalomkerk zijn: 1) Integratie van onze gemeenschap in de samenleving en kerkelijke wereld, 2) de eenheid van de kerk, 3) Teamwork: je hoeft niet alles alleen te doen.

2) Welke theologische redenen zijn er voor de Eglise en de Shalomkerk om samen te werken?

Zoals ik boven genoemd heb, de eenheid van de kerk. Als tweede is de opdracht van onze Heer Jezus om naar de hele wereld te gaan het goed nieuws te verkondigen "onze missie". Als derde: om zien naar elkaar want de kerk is een bindmiddel. Ontmoeting met God en met elkaar.

3) In hoeverre en op welke manier is volgens u culturele uitwisseling een belangrijke reden voor samenwerking?

Absoluut, want de cultuur is de bron van normen en waarden en het beïnvloedt onze geloofsbeleving. Er bestaat geen volk zonder cultuur. Daar kunnen wij elkaar leren.

4) In hoeverre en op welke manier is volgens u van elkaar leren een belangrijke reden voor samenwerking?

Het samenwerkingsverband roept een nieuwsgierigheid op. Wanneer je nieuwsgierig bent dan stel je je open om iets te leren.

5) In hoeverre en op welk manier is volgens u teruglopend kerkbezoek een belangrijke reden voor samenwerking?

Ik ben ervan overtuigd dat iets nieuws brengt meestal ook iets nieuw uit. Wanneer een koor gaat naar andere kerk zingen, komen sommige mensen die gewoon niet komen naar de kerk om te zien wat gebeurd hier. Dat kan aanleiding zijn voor om vaak te komen of je weet het niet.

6) In hoeverre en op welk manier is volgens u geen verdeeldheid een belangrijke reden voor samenwerking?

Door samen op te treden, maken wij onze gezicht naar buiten dat wij christenen zijn ondanks de verschillende denominatie.

7) Welke samenwerkingsvormen overweegt in organisatorisch opzicht, en waarom. Welke samenwerkingsvorm heeft hierbij de voorkeur?

Ik denk meer op partnerschap samenwerking ondanks dat Netwerk samenwerking ook goed is maar toch denk ik meer voor de eerste want wij willen onze kracht bundelen om naar buiten te treden.

8) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap en hoe gaan u en uw collega dit leiderschap vormgeven?

Ik geloof dat een goed leiderschap belangrijk is. Vooral een dienend leiderschap dat de leden weet te bemoedigen om samen op te trekken.

9) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

Wat religieus betreft zie ik niet zo verschillen want wij geloven in dezelfde God, dezelfde Bijbel. Alleen de manier van geloofsbeleving is verschillend. Dat heeft te maken met de invloed van de cultuur.

10) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Door onze missie niet uit het oog te verliezen. Wij willen niet ons jongeren buiten sluiten van een ander kerkgenootschap.

11) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u overeen en waar blijkt dit uit?

Er is wel ambitie om samen te werken want wij werken nu samen voor de voedselbank, Netwerktolerantie en wij willen meer in die richting gaan.

12) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Ik vind het wel anders begin je er niet aan. Het feit dat beide partijen mee werken aan dit onderzoek betekent dat er wel vertrouwen is.

13) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Afrikanen zijn flexibel met de tijd terwijl bij de Nederlanders de tijd is geld. Daar ligt een uitdaging. Verder kunnen wij per email of face to face communiceren.

14) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Wanneer de belangen van beide partijen waarborg zijn, komen mensen naar de afspraak. Samenwerking is een proces, blijven praten wanneer iets niet goed is.

15) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

Wat de gezamenlijke activiteiten betreft kan ik een lange lijst van maken zoals: maaltijd voor de daklozen, sportdag voor de jongeren, taalles, bezoek bij het bejaardentehuis, armoedebestrijding. Als opmerking: wij moeten oppassen dat de ene partij de doener worden en de andere de denker. Wij willen samen naar buiten optreden.

2) Interview met Nicolle

Nicolle is voorganger van de Shalomkerk

1) Wat zijn volgens u de drie belangrijkste redenen voor de voorgestelde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk?

Als het eerste: de beide kerken bevinden zich in hetzelfde geografische gebied. De tweede reden is: de ex-Exoduskerkleden kenden de leden van de Eglise in de tijd dat de Eglise onderverhuurder was in het Exodusgebouw. Als laatste: elkaar stimuleren op spiritueel vlak, gezien de verschillen in de beide denominaties.

2) Welke theologische redenen zijn er voor de Eglise en de Shalomkerk om samen te werken?

Missio Deo: God heeft een missie en Hij brengt mensen samen. Tweede reden is Matteüs 25: "Liefde voor de naaste" en de laatste de Oecumene en katholiciteit.

3) In hoeverre en op welke manier is volgens u culturele uitwisseling een belangrijke reden voor samenwerking?

Zeker! Gezien dat de wijk gekleurd is. Cultuur uitwisseling om te voorkomen van vooroordelen aan de andere.

4) In hoeverre en op welke manier is volgens u van elkaar leren een belangrijke reden voor samenwerking?

Zoals ik net heb gezegd, cultuur wisseling helpt ook elkaar leren. Wij hebben moeite om het woord van God bij de mensen te brengen, daar hebben de Afrikanen geen moeite mee. Hierbij kunnen wij met elkaar leren hoe doen jullie dat.

5) In hoeverre en op welk manier is volgens u teruglopend kerkbezoek een belangrijke reden voor samenwerking?

Daar verwacht ik niet zo veel aan dat door de samenwerking het teruglopend kerkbezoek zal veranderen. Alleen wanneer wij in de wijk optreden, worden wij als “christenen” zichtbare in de wijk.

6) In hoeverre en op welk manier is volgens u geen verdeeldheid een belangrijke reden voor samenwerking?

Ik vind het wel belangrijk daar zit voornamelijk de sterke kant van de katholiciteit. Ondanks de verschillende denominatie, toch zijn wij één. Daar kun je wel de diversiteit door strepen in de eenheid.

7) Welke samenwerkingsvormen overweegt in organisatorisch opzicht, en waarom. Welke samenwerkingsvorm heeft hierbij de voorkeur?

Ik zie meer de samenwerking met het gemeenschappelijke doel. Waar mensen in hun kracht wordt gezet om tot een bepaald doel te komen.

8) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap en hoe gaan u en uw collega dit leiderschap vormgeven?

Gezien dat de activiteiten zullen gedragen worden door de vrijwilligers, stel ik voor het leiderschap van onderop. Door de vrijwilligers alles te laten regelen.

9) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

Hoe de eredienst is ingericht is wel verschillend. De geloofsbeleving is ook verschillend. Veel van ons leden hebben hun hele leven in Den Haag doorgebracht. Zij zijn in de stad geworteld. Qua opleiding zijn de meesten gemiddeld opgeleid.

10) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Voor de Shalomkerk is het diaconaal belang het belangrijkste. Daardoor laat je zien dat wij christenen zijn.

11) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u overeen en waar blijkt dit uit?

Het wordt besproken met de Shalomkerk over de samenwerking maar het ambitieniveau moet nog groeien bij de gemeenteleden.

12) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Er is wel vertrouwen, het groeit ook bij de gemeenteleden gezien dat de ex-Exoduskerk ook de kerkgangers van de Eglise kennen.

13) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

In het beginnen is het belangrijk om elkaar te ontmoeten. Want je wilt toch weten met wie gaan wij samenwerken. Er kan ook per mail gecommuniceerd worden of per zondagsbrief.

14) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Ik verwacht dat beide partijen het gemaakt afspraak zullen nakomen.

15) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

Festival in de wijk, Geloof in de wijk waarbij de kerkdeuren gaan openen, armoedebestrijding. Gezamenlijke presentatie op zondagdienst voor de gemeente.

3) Interview met de predikant van de Protestantse Gemeente te 's Gravenhage

Kees Buist is predikant van de PGG met een speciale opdracht, namelijk vanuit de wijkkerk diaconale projecten in Zuidwest opzetten tegen armoede en eenzaamheid vanuit de Shalomkerk.

1) Wat zijn volgens u de drie belangrijkste redenen voor de voorgestelde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk?

Elkaar inspireren en versterken

Missionair en kerkplanting

Diaconaal

2) Welke theologische redenen zijn er voor de Eglise en de Shalomkerk om samen te werken?

Het gebod van Jezus om

- allen één te zijn, geïnspireerd door zijn heilige Geest,

- mensen tot zijn leerlingen en volgelingen te maken
- metterdaad God lief te hebben boven alles en mensen als onszelf

3) In hoeverre en op welke manier is volgens u culturele uitwisseling een belangrijke reden voor samenwerking?

Culturele uitwisseling is voor mij geen reden maar waarschijnlijk wel voorwaarde om samen verder te kunnen.

4 In hoeverre en op welke manier is volgens u van elkaar leren een belangrijke reden voor samenwerking?

Omdat beide kerken hun eigen inspiratie, uitingvormen, kracht en talenten inbrengen waarmee zij elkaar kunnen versterken. Mits zij verschillen kunnen accepteren.

- samen concrete projecten naar het gebod van Jezus opzetten
- veel tijd te nemen om elkaar en elkaars achtergronden en persoonlijke geschiedenis te begrijpen en de rol die God daarin wel of niet speelt.

5) In hoeverre en op welk manier is volgens u teruglopend kerkbezoek een belangrijke reden voor samenwerking?

Voor de Shalomkerk zou dit een belangrijke reden kunnen zijn. Want als er niets wordt ondernomen, bestaat de Shalomkerk over 10 jaar niet meer als plek waar de Bijbel besproken, God gebeden en geloofd en God en mensen gediend worden. Over de Eglise kan ik niets zeggen, dat weet ik niet.

6) In hoeverre en op welk manier is volgens u geen verdeeldheid een belangrijke reden voor samenwerking?

Als er geen verdeeldheid is, dus als je elkaar herkent als gelovige mensen die blij zijn dat God hen heeft gezocht en dat willen delen, dan helpt dat enorm, dan heb je een gezamenlijke basis om samen verder te trekken. Dan blijven er nog verschillen genoeg. Dat ieder van ons een relatie met deze God heeft en daardoor veranderd wordt, zou ons in staat moeten stellen de verschillen niet als hinderpaal maar als ondersteuning te gebruiken.

7) Welke samenwerkingsvormen overweegt in organisatorisch opzicht, en waarom. Welke samenwerkingsvorm heeft hierbij de voorkeur?

Begin niet met organisatie maar met een proces waarin we elkaars geloof en ongelooft, inspiratie en moedeloosheid, onze dromen en nachtmerries verkennen.

Op het moment dat daaruit gezamenlijke activiteiten voortkomen, komt de vraag welke organisatie daar het beste bij past. De Shalomkerk kan als gemeente van de PKN een beroep doen op de kerkrecht deskundigen van de PKN voor advies.

8) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap en hoe gaan u en uw collega dit leiderschap vormgeven?

Dit ligt in eerste instantie bij collega ds. Pronk maar evenzeer bij de locatielcommissie van de Shalomkerk.

Ik zal een bescheiden rol kunnen vervullen door bij concrete diaconale projecten een beroep te doen op gemeenteleden van zowel de Shalomkerk als de Eglise Evangelique en met hen een proces in te gaan van samen werken om een project voor de buurt van de grond te tillen.

9) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

Van de leden van de Shalomkerk heb ik de volgende indruk.

De leden van de Shalomkerk zijn gemiddeld wat ouder, over het algemeen met pensioen, uit de arbeidersklasse tot wat hogere ambtenaren, onderwijzers en misschien een enkele oud-ondernemer. Ook een paar werkzoekenden.

Er is ruimte voor zoekers naar God tot en met mensen die sterk vasthouden aan het traditionele geloof, alsmede voor mensen voor wie het eigen gebouw en inventaris verbonden is met allerlei dierbare herinneringen aan hun levensweg met God en anderen die genoeg hebben deze herinneringen in hun hart te dragen.

Van culturele interesses weet ik niets, behalve dat de Nederlanders niet zo extravert zijn, en Calvinistisch hard kunnen werken.

10) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

In de mate waarin zij erin slagen elkaars kracht te waarderen en gebruiken, verschillen te bespreken en accepteren, elkaars zwakheden te aanvaarden en elkaar te helpen daarin (daaruit) te groeien.

11) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u overeen en waar blijkt dit uit?

De ambitie niveau van het samenwerkingsverband van beide kerken moet nog blijken tijdens de vergadering.

12) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

- voorgaan ds. Pronk is in de dienst van de Eglise voor gegaan
- samenwerken in de werkgroep Tolerantie Bouwlust
- goede persoonlijke contacten en hartelijkheid van Jean Claud en ds. Luemba
- gratis gebruik van de Eglise kerkgebouw voor “mijn” diaconale projecten

13) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Dat is aan respectievelijk de voorgangers, de locatiecommissie Shalomkerk en haar partner van de Eglise, en dan aan gezamenlijke werkgroepen en de hele gemeente van beide kanten.

Problemen kunnen op allerlei vlak opdoemen (religieus, cultureel, sociaal economisch). Cruciaal is om op ieder moment het proces als belangrijkste te blijven gebruiken. Zoek daarvoor professioneel advies en/of begeleiding.

14) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Als de meerderheid bij beide partijen erachter staat en enthousiast is (dat is wel voorwaarde en daarom is het proces belangrijk), dan worden afspraken zeker nagekomen

15) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

Dat moet op alle niveau's, maar zeker ook met gemeenteleden besproken worden (proces!)

4) Interview met Henri Ndango

Henri Ndango is voorzitter van de kerkenraad van d'Eglise

1) Wat zijn volgens u de drie belangrijkste redenen voor de voorgestelde samenwerking tussen de Eglise en de Shalomkerk?

- Geografische reden: beide kerken zitten dichtbij de wijk Bouwlust & vrede rust
- Culturele uitwisseling als een verrijking voor beide kerkgangers
- Eenheid in het geloof: wij geloven in Jezus Christus.

2) Welke theologische redenen zijn er voor de Eglise en de Shalomkerk om samen te werken?

- Liefde voor je naaste als hoogste gebod dat Jezus heeft ons gegeven.

3) In hoeverre en op welke manier is volgens u culturele uitwisseling een belangrijke reden voor samenwerking?

De Eglise heeft een Afrikaanse cultuur en de Shalomkerk heeft de Nederlandse cultuur. In samenwerking gaan wij beide culturen leren kennen. Het is een verrijking in de globalisering wereld.

4) In hoeverre en op welke manier is volgens u van elkaar leren een belangrijke reden voor samenwerking?

- Spiritualiteit, geloofsbeleving en culturele uitwisseling.

5) In hoeverre en op welk manier is volgens u teruglopend kerkbezoek een belangrijke reden voor samenwerking?

Twee zijn sterker dan alleen. De christenen zijn in de minderheid in de samenleving. Door samen te werken kunnen wij tegen het teruglopende kerkbezoek aan gaan.

6) In hoeverre en op welk manier is volgens u geen verdeeldheid een belangrijke reden voor samenwerking?

Eenheid is beter dan verdeeldheid. Een koninkrijk dat verdeeld is, is zwak.

7) Welke samenwerkingsvormen overweegt in organisatorisch opzicht, en waarom. Welke samenwerkingsvorm heeft hierbij de voorkeur?

Partnerschap samenwerking heeft voor mij de voorkeur. In het opzicht van gezamenlijke activiteiten voor de wijk met de wijk.

8) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap en hoe gaan u en uw collega dit leiderschap vormgeven?

Ik ben voorstander van een integraal leiderschap want het werk moet gedaan worden en tegelijk een leider moet een voorbeeld geven.

9) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

- Sociaal geografisch zie ik weinig verschillen behalve qua leeftijd verschillende.
- Religieuze verschillen zijn niet zo groot want de kern is hetzelfde: Geloof in Jezus, de Bijbel als Godswoord etc. Alleen in de geloofsbeleving, daar zitten verschillen in.
- In cultureel opzicht zijn er grote verschillen tussen Zuid en Noord. Maar het is ook een uitdaging te zoeken naar de overeenkomsten dan naar de verschillen.

10) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Goede afspraken van te voren maken; wat wij willen en hoe gaan wij dat doen.

11) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u overeen en waar blijkt dit uit?

Er zijn wel ambities van beide kanten om naar buiten te trekken als christen ondanks het cultureel verschillen.

12) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Op niveau van de leiders is er voldoende vertrouwen die ook naar bepaalde segmenten van de kerk toestroomt zoals bij de voedselbanken, Netwerktolerantie. Vertrouwen moet je opbouwen, het is een proces.

13) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Een goede communicatie begint eerste bij de leiders, vervolgens bij de kerkgangers. Er kan gecommuniceerd worden per mail en per telefoon.

14) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Ik heb vertrouwen dat beide partijen zullen hun afspraken na komen. Wanneer er genoeg vertrouwen is, kom het goed.

15) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

- Evangelisatie
- Open activiteiten
- Ontspanningsdag
- Gebeds eenheid
- Gezamenlijke Bijbelslezing

5) Interview met Ben Damen

Ben Damen is ouderling van de Shalomkerk

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

Een goed samenwerkingsverband kan alleen maar slagen indien er van beide kanten een stevig kader is dat in goed overleg met elkaar besprekingen voert.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

Overeenkomsten zijn het geloof in onze heer, Jezus Christus met als uitgangspunt de Bijbel en de behoefte om daar met elkaar over te praten, zingen en bidden....

Het verschil zit hem in de uitvoering hiervan en is puur een gevolg van de manier van het uitdragen van de Boodschap in zingen en bidden, als gevolg van de cultuur.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Meer kennismaking en inleving van de wederzijdse culturen. Het vergroten van het wederzijds netwerk.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

De samenwerking met de vrijwilligers van de Shalomkerk bij het uitgiftepunt van de voedselbank is hier een mooi voorbeeld van. Wellicht kan dit initiatief worden

uitgebreid met de plannen voor het opzetten van een 'sociale kruidenier', wat STEK en de diaconie van de Protestantse Kerk aan het uitwerken zijn. Ook zijn beide kerken vertegenwoordigd in de werkgroep Tolerant. Wat betreft de onderlinge samenwerking zijn de gemeenschappelijke gebedsdienst en de dienst waarin onze predikant Nicolle mede is voorgegaan, een mooie opstap tot mogelijk verdere samenwerking.

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Er is genoeg vertrouwen tussen beide kerken. De samenwerking in de Netwerk Tolerantie is een voorbeeld van.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

In een optimale situatie zullen er gemeenschappelijke vergaderingen gehouden moeten worden om de samenwerking een gestalte te kunnen geven. Om dit te bereiken zal eerst een kennismakingsronde plaats moeten vinden binnen beide gemeenschappen, te beginnen op bestuurlijk niveau (predikanten en kerkenraadsleden)

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Uitgaande van het vertrouwen in elkaar en het gemeenschappelijke Woord verwacht ik geen obstakels in gemaakte afspraken.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vorm kunnen krijgen?

Wellicht kan dit initiatief worden uitgebreid met de plannen voor het opzetten van een 'sociale kruidenier', wat STEK en de diaconie van de Protestantse Kerk aan het uitwerken zijn. Ook zijn beide kerken vertegenwoordigd in de werkgroep Tolerant. Wat betreft de onderlinge samenwerking zijn de gemeenschappelijke gebedsdienst, aangevuld met waar mogelijk een gemeenschappelijke dienst, bijvoorbeeld met Pinksteren of Kerst.

6) Interview met Guus van der Horst

Guus van der Horst is Kerkganger van de Shalomkerk

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

Je zult een goed leiderschap nodig hebben om elkaar te stimuleren.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

- Sociaal geografisch: alleen leeftijd verschillen.
- Religieus: alleen het geloofsbeleving verschil.
- Cultureel opzicht is wel verschillend, alleen al door de taal en wereld beleving.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Wanneer de helft van de gemeente het niet meer ziet zitten dan wordt de samenwerking niks meer. Niet alleen het gemeenschappelijk belang maar ook individueel belang moet een rol spelen.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

Op missionair niveau komen ons ambities samen: beide kerken willen naar buiten treden. Op niveau van de kerkgangers is nog weinig te merken daar zit een uitdaging.

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Vertrouwen is er wel. Dat blijkt tot nu toe door gezamenlijke activiteiten.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Communicatie is wel belangrijke in de samenwerking tussen beide gemeenschap. Er kan gecommuniceerd worden per e-mail, per notulen en per telefoon daar zie ik geen probleem.

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Een inspirerend leiderschap dient de andere te trekken als een voorbeeld functie. Op zo'n manier zullen de gemaakt afspraken nagekomen worden.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

Nu werken wij samen in voedselbanken, netwerk Tolerantie. Zo moet het stukje bij stukje uitbreiden. Gewoon kijken in welke segmenten kunnen wij weer samen gewerkt worden? Bij de jongeren, bij muziek.

7) Interview met Suze Mulder

Suze Mulder is kerkganger van de Shalomkerk

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

Volgens mij is goed leiderschap alleen mogelijk, wanneer er intensieve contacten tussen beide kerken zullen plaatsvinden.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

De overeenkomsten zijn duidelijk:

We aanbidden beide dezelfde God.

De Eglise heeft in tegenstelling tot de Shalomkerk meer jongere kerkgangers.

De manier van de kerkdiensten wordt in de Shalomkerk erg aan vastgelegde normen en regels gehouden. Helaas heb ik maar één maal een dienst in de Eglise meegemaakt, maar wel vaker op tv Afrikaanse diensten gezien, en daarin lijkt men vrijer en zijn de kerkgangers wat actiever aanwezig. Er wordt vaak zomaar " amen" of " halleluja" geroepen. Iets wat volgens mij cultureel gebonden is en wat in de huidige PKN kerken beslist niet zou misstaan. De mensen lijken daardoor de diensten meer te beleven.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Door bij elkaar te gaan kerken krijgen we meer inzicht en hopelijk meer begrip voor elkaars gewoonten.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

Het ambitie niveau zit in de voedselbanken, diaconaal opzicht en in de missionaire presentie.

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Alleen de wil al om met elkaar over deze zaken te onderhandelen geeft mij in al vertrouwen naar elkaar.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Communicatie kan altijd per mail of telefoon maar een afspraak om elkaar persoonlijk te ontmoeten lijkt me beter.

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Ik zou verwachten dat gemaakte afspraken ook zeker nagekomen moeten worden anders heeft deze samenwerking totaal geen zin.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

Er zijn de gezamenlijke activiteiten die nu plaatsvinden. Maar voor de vorm voor de toekomst dat weet ik niet precies, een mogelijkheid is om onze folder voor het komend kerkelijk jaar, met nieuwe activiteiten, ook in de Eglise bekendheid te geven. Daarin staan veel leerhuizen, gespreksgroepen, meditatie, zang en dans die misschien ook voor jullie kerkgangers interessant kunnen zijn (mits men de Nederlandse taal machtig is).

De folder wordt 20 september op onze startzondag gepresenteerd.

8) Interview met Rinus van Delft

Rinus is Kerkganger van de Shalomkerk

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

Dienend leiderschap is nodig voor een goede samenwerking.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

- Sociaal geografisch: beide kerken zitten dichtbij.
- Religieus zijn er wel verschillen door de manier van dienst.
- Cultureel zijn er ook verschillen door de afkomst van beide kerkgangers.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Het is belangrijk dat elkaar niet uit het oog verliezen. Want de gezamenlijke belang ligt in de missionaire.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

Er is nog geen echt ambitie uitgesproken tussen beide kerken, maar de ambitie ligt in het missionair gebied.

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Op niveau van de leiders is er voldoende genoeg vertrouwen. Alleen bij de gewoon kerkgangers zien wij dit nog niet.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Er kan gecommuniceerd worden: per mail, per notulen, per telefoon.

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Beide partijen zullen wel de afspraken nakomen omdat er een mate van vertrouwen is.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

- Gezamenlijke dienst, Ontmoeting, er moet van beide kanten komen.

9) Interview met Eder Mufunko

Eder Mufunko is kerkganger van de Eglise

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

In het samenwerkingsverband zal er zeker sprake zijn van goed leiderschap aan de kant van de Eglise Evangelique de La Haye. Dat kan ik zeggen vanwege de organisatiestructuur in de kerk. Ik ken de organisatie niet van de Shalomkerk, maar ik ben ervan overtuigd dat het samen met de Eglise Evangelique de La Haye wel goed zal verlopen.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

Ik kan geen uitspraak doen over de overeenkomsten van beide kerken omdat ik nog niet naar de zondagdienst van de Shalomkerk heb bijgewoond. Maar er is wel verschil in de cultuur opzicht.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

De belangen van beide partijen zullen gediend worden als er een continue dialoog is tussen beide partijen. Verder is het ook belangrijk dat beide partijen hun belang niet uit het oog verliest.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

De ambitie om samen te werken blijkt uit dit initiatief. Het lijkt me duidelijk dat beide partijen willen samenwerken maar het is voor mij vrij moeilijk om te zeggen waar het ambitieniveau van beide partijen overeen komen.

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Ik denk dat beide partijen elkaar vertrouwen omdat beide het christelijke geloof hebben. Maar in hoeverre de partijen elkaar vertrouwen zal duidelijk moeten zijn tijdens de samenwerking.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

De communicatie zal naar mijn idee moeten plaatsvinden in gezamenlijke vergaderingen. De vergadering zal ook voor alle leden van beide kerken toegankelijk moeten zijn. Veder is het ook van belang dat het voorzitterschap van zo een vergadering van de Shalomkerk en de Eglise Evangelique de La Haye om de beurt moet zijn.

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Ik verwacht dat beide partijen hun gemaakte afspraken zullen nakomen omdat beide kerken hun belangen nastreven.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven worden?

De gezamenlijke activiteiten zullen naar mijn mening op het gebied van gezang, vertaling en jongerendiensten. Want daar kunnen beide partijen van elkaar leren. De vormgeving kan doormiddel van gezamenlijke preekdiensten te organiseren.

10) Interview met Lerina Kwamba

Lerina Kwamba is Kerkganger van de Eglise

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

Een goed leiderschap dat de belangen van beide gemeenschap in het oog zal houden.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

- Sociaal geografisch geen verschillen
- Religieus opzicht is er wel verschillen want elke kerk is door de context bepaald. De achtergronden van de kerkgangers spelen ook een rol in de manier waarop het geloof wordt beleden. Voor de Eglise speelt de Afrikaanse cultuur ook een rol. Voor de Shalomkerk geldt dat ook.
- Cultureel verschillen zijn wel groot. De Eglise heeft een wij-cultuur, de Shalomkerk een individuele cultuur. Door de samenwerking kunnen beide kerkgangers een verrijking van de beide culturen beleven. Want je leert je eigen cultuur beter door een andere cultuur.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

- Historisch achtergrond is van belang: sommige kerkgangers van de Shalomkerk komen uit de Exoduskerk, wij kennen elkaar.
- Missionaire reden: wij zitten in het Netwerk Tolerantie om actief te zijn in de wijk.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

- Beide kerken willen een missionaire gemeente zijn in de wijk.

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Er is een groot vertrouwen want de predikante van de Shalomkerk is bij ons voor gegaan in de dienst.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

- per e-mail, per notulisten, wij moeten flexibeler zijn en goed gestructureerde communicatie om afgesproken dingen soepel gaan lopen.

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Een goede taakverdeling zorgt ervoor dat men gemaakte afspraken na komt. Gelijkwaardig samenwerking.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

- Missionaire activiteiten, Jongerensportdag, Gezamenlijke dienst, cultureel ontspanningsdag, gezamenlijk activiteit rondom het paasfeest of kerst.

11) Interview met Godelieve Taba

Godelieve Taba is kerkganger van de Eglise

1) In hoeverre voorziet u dat er bij het samenwerkingsverband sprake zal zijn van goed leiderschap?

Als de organisatie van het samenwerken tussen de twee kerken goed verloopt, verwacht ik natuurlijk op een hele goede samenwerking opdat we een goede dienst kunnen leveren.

2) Wat zijn volgens u overeenkomsten en verschillen tussen beide kerkgemeenschappen en in hoeverre komen beide kerkgemeenschappen volgens u overeen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht?

Als overeenkomsten zou ik kunnen zeggen dat wij ten eerste allebei in de Here geloven en ook zijn woord nastreven in ons leven. Qua verschillen zit dit meer in de opstelling van de diensten op de zondag. De manier waarop wij de Here loven is iets anders dan bij de Shalomkerk. Verder komen wij qua religieus opzicht natuurlijk erg overeen en op cultureel opzicht natuurlijk wat minder omdat wij een 'Congolese' kerk zijn die dus op de 'Congolese' manier de Here loven.

3) In hoeverre en op welke manier zullen volgens u bij het samenwerkingsverband de belangen van beide partijen worden gediend?

Ten eerste zal het erg van belang zijn dat er tijdens het samenwerken goed wordt

gecommuniceerd en duidelijk wordt gemaakt wat men van elkaar verwacht. Op deze manier zullen er geen misverstanden ontstaan waardoor de samenwerking soepel kan verlopen. Verder is het van belang dat men gemotiveerd is bij alle taken die er worden uitgedeeld zodat deze dag zo goed als perfect kan verlopen.

4) In hoeverre komen ambities om samen te werken en het ambitieniveau volgens u tussen beide kerkgemeenschappen overeen en waar blijkt dit uit?

Het doorzettingsvermogen binnen de kerken, dit heb ik gemerkt doordat ik zie hoe erg wij elke zondag ons best doen om deze samenwerking te laten slagen. Ik weet ook 100% zeker dat dit voor hetzelfde geldt bij de ShalomKerk

5) In hoeverre vertrouwen beide partijen elkaar en waar blijkt dit uit?

Beide kerken vertrouwen elkaar heel erg, dit merk ik op door middel van de duidelijke communicatie die er tussen beiden kerken wordt geleverd. Er worden vragen namelijk vragen gesteld als er iets niet duidelijk is en daar wordt dan ook eerlijk antwoord op gegeven.

6) Op welke wijze zal er volgens u worden gecommuniceerd tussen beide partijen bij de samenwerking en in hoeverre voorziet u op dat vlak problemen en waarom?

Door middel van Email, lijkt mij het meest. Ik denk dit omdat er nu al veel door middel van E-mail wordt gecommuniceerd. Het enige probleem wat ik me hiervan kan bedenken is dat er soms een miscommunicatie kan ontstaan doordat er wel eens een woord mis geïnterpreteerd over kan komen. Maar voor de rest denk ik niet dat er ernstige problemen voor zullen komen

7) In hoeverre verwacht u dat beide partijen gemaakte afspraken zullen nakomen en waarom verwacht u dat?

Iedereen wilt dat deze samenwerking slaagt, waardoor ik denk dat iedereen zich wel aan de afgesproken afspraken zal houden.

8) In hoeverre voorziet u dat er gezamenlijke activiteiten tussen beide partijen zullen zijn en op welke wijze zullen deze bij het samenwerkingsverband vormgegeven?

Wij zijn nu al begonnen met het organiseren van de sportdag, dus deze zit al jaren in het samenwerkingsverband. Ook is het wel eens zo geweest dat de Pastoor van de Shalomkerk wel eens in onze kerk is komen preken en hopen wij dat dit natuurlijk ook andersom het geval zal zijn. Ik denk dat als we allebei dus wat aan elkaar geven wij veel van elkaar zullen leren en hierdoor het samenwerkingsverband een nog betere vorm zullen geven

Bijlagen 3: Interviews best practices GKIN en Havenkerk

1) Interview met Hauw Hans

Hauw Hans is een initiatiefnemer van succesvolle samenwerkingsverbanden tussen GKIN en Marcuskerk 'regio Rijswijk/Den Haag'

Intro: Hauw Hans is een ouderling en voorzitter bij de Gereja Kristen Indonesia Nederland 'GKIN'.

1) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van de juiste samenwerkingsvorm in organisatorisch opzicht en wat werkt hierbij goed en minder goed en waarom?

Er is wel sprake van een samenwerkingsverband in de vorm van partnerschap, niet als huurders ondanks het feit dat wij het kerkgebouw van de Marcuskerk gebruiken. Alleen het is niet juridisch geregeld. Beide kerkenraden hebben uitgesproken samen te willen optrekken, ze zijn positief over de samenwerking.

2) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van goed leiderschap en wat werkt hierbij goed en minder goed en waarom? Wat verstaat u hierbij onder goed leiderschap?

Er is wel sprake van goed leiderschap. De leiders van beide kerken ontmoeten en kennen elkaar goed, er is een verband tussen de initiatiefnemers. Er is twee keer tot nu toe gezamenlijke vergaderd met beide kerkenraden. Een goed leiderschap heeft visie en hij geeft het door aan zijn leden.

3) In hoeverre zijn er bij jullie samenwerkingsverband overeenkomsten en verschillen tussen samenwerkende partijen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om hier goed mee om te gaan?

Wat sociaal geografisch betreft, Gkin is regio verbonden onze leden komen uit Den Haag en omgeving terwijl de Marcuskerk een wijkgemeente is. Er is bijna geen verschil in de religieuze kant want Gkin is een Hervormd kerk van Nederland in Indonesië. Alleen, wij gebruiken een andere liedbundel in de eredienst dan Marcuskerk zoals Johannes de Heer en de opwekkingsliederen. Wel er zijn grote verschillen in het cultureel opzicht. De meeste gemeenteleden van Gkin zijn van Indonesische afkomst: de eerste, tweede, derde en de vierde generatie.

4) In hoeverre worden bij jullie samenwerkingsverband de belangen van beide partijen gediend en in hoeverre is dit van invloed op het

samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat belangen van beide partijen worden gediend?

Wij zijn een migrantenkerk en wij bestaan dertig jaar, wij zijn meer naar binnen gericht en nu vinden wij het is nu tijd om ons naar buiten te richten. Dezelfde ambitie heeft de Marcuskerk die een missionaire gemeente zijn in de wijk. De belangen van beide gemeenten worden hier vertegenwoordigd. Samen willen wij naar buiten treden.

5) In hoeverre worden bij jullie samenwerkingsverband de ambities en het ambitieniveau van beide partijen overeen en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen overeenkomstige ambities en hetzelfde ambitieniveau hebben?

Wij hebben ons ambitie niet zo hoog gesteld. Wij hebben ook geen specifiek doel gesteld wat willen wij over vijf jaar bereiken. Alleen de tijd zal bepalen hoe zullen wij verder in de toekomst. Een ding is zeker: wij willen samen naar buiten als christenen optreden.

6) In hoeverre vertrouwen bij jullie samenwerkingsverband beide partijen elkaar en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen elkaar vertrouwen?

Er is wel een goed vertrouwen tussen beide gemeenten. Dat zie je door omgaan met elkaar tijdens ontmoeting. Want vertrouwen is wel een van de voorwaarden voor samenwerking. In dit geval is het vertrouwen zijn begonnen door de leiders die goede banden met elkaar hadden die vervolgen tot samenwerking leidt voor de gehele gemeente.

7) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van goede communicatie en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat de communicatie tussen beide partijen goed verloopt?

Er is wel een goede communicatie tussen beide gemeente. Wij communiceren per mail. Als iets direct gecommuniceerd moet worden, dan bespreken wij per telefoon. Soms als het nodig is een korte ontmoeting tussen vertegenwoordigers van beide gemeentes.

8) In hoeverre komen bij jullie samenwerkingsverband beide partijen hun afspraken na en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen hun afspraken nakomen?

Wanneer er een goed vertrouwen is, komt men wel de afspraken na. Het vertrouwen is een belangrijke factor voor een goede samenwerking.

9) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van gezamenlijke activiteiten en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat voor gezamenlijke activiteiten werken hierbij goed of minder goed en waarom?

Wat wij tot nu toe in drie jaar tijd samen hebben gedaan, zijn:

- 2 keer per jaar gezamenlijke dienst.
- Gezamenlijke kerst activiteit
- Bazaar: gezamenlijke organiseren
- Voor de toekomst willen wij nog sportdag organiseren en een gezamenlijke reis naar Israël

2) Interview met Peter Strating

Peter Strating is een initiatiefnemer van succesvolle samenwerkingsverbanden tussen de Havenkerk en de Arabische gemeente.

Intro: Peter Strating is voorganger van de Havenkerk in het hartje Den Haag

1) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van de juiste samenwerkingsvorm in organisatorisch opzicht en wat werkt hierbij goed en minder goed en waarom?

De samenwerking is niet formeel organiseerd. Toch er is wel samenwerking tussen de Havenkerk en de Arabische gemeente in de vorm van partnerschap. Wij gebruiken dezelfde locatie voor activiteiten en voor de kerkdienst. Daardoor doen wij ook sommige dingen samen.

2) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van goed leiderschap en wat werkt hierbij goed en minder goed en waarom? Wat verstaat u hierbij onder goed leiderschap?

Het gaat meestal tussen beide voorgangers want het is belangrijk dat wij met elkaar goed leren kennen. Wij delen visie en afspraken die vervolgens met onze achterban besproken.

3) In hoeverre zijn er bij jullie samenwerkingsverband overeenkomsten en verschillen tussen samenwerkende partijen in sociaal geografisch, religieus en cultureel opzicht en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om hier goed mee om te gaan?

De enige verschillen ligt in het cultureel opzicht. De Arabische gemeenschap is een kleine gemeente met verschillende nationaliteiten: Egyptische, Soedan, Afghaanse en Irakees. Het aantal van hen spreekt geen Nederlands.

4) In hoeverre worden bij jullie samenwerkingsverband de belangen van beide partijen gediend en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat belangen van beide partijen worden gediend?

De enige belang tussen beide gemeenschap is dat de migrantenkerk bij ons gebouw gebaat zijn.

5) In hoeverre worden bij jullie samenwerkingsverband de ambities en het ambitieniveau van beide partijen overeen en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen overeenkomstige ambities en hetzelfde ambitieniveau hebben?

De ambitie is niet groot maar omdat wij hetzelfde gebouw gebruiken, vinden wij het belangrijk om samen te werken.

6) In hoeverre vertrouwen bij jullie samenwerkingsverband beide partijen elkaar en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen elkaar vertrouwen?

Er is wel groot vertrouwen tussen mij en de voorganger van de Arabische gemeente. Dat vertrouwen is zo gegroeid sinds zijn gemeente bij ons is gevestigd. Het was meteen een goed contact tussen ons.

7) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van goede communicatie en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat de communicatie tussen beide partijen goed verloopt?

De communicatie loopt alleen tussen mij en de Arabische voorganger. Vervolgens geven wij de informatie door aan de gemeenteleden.

8) In hoeverre komen bij jullie samenwerkingsverband beide partijen hun afspraken na en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband

en waarom? Wat zijn volgens u manieren om ervoor te zorgen dat beide partijen hun afspraken nakomen?

Als er iets te regelen is spreken wij van te voren af en komen wij bij elkaar samen om daarover te praten.

9) In hoeverre is er bij jullie samenwerkingsverband sprake van gezamenlijke activiteiten en in hoeverre is dit van invloed op het samenwerkingsverband en waarom? Wat voor gezamenlijke activiteiten werken hierbij goed of minder goed en waarom?

Wat wij samen tot nu toe hebben georganiseerd zijn:

- Kerstviering
- Gebeds eenheid van christen
- Ontmoetingsdag onder eten en gezelligheid
- Gezamenlijke doop dienst